

OBRANA

Mesačník Ministerstva obrany SR

Ročník XXXII. • August 2024 • Číslo 8

**80.
výročie
Slovenského
národného
povstania**

Prileteli slovenské F-16

„Článok 5 Severoatlantickej zmluvy o spoločnej obrane je dôležitý, no pre nás je teraz prioritou článok 3, aby sme čo najskôr boli schopní brániť sa v čo najväčšej miere vlastnými silami,“ povedal podpredseda vlády a minister obrany SR Robert Kaliňák 22. júla na leteckej základni Malacky – Kuchyňa po prilete prvých dvoch bojových lietadiel F-16 Block-70 zo Spojených štátov.

„Keď sa moja vláda rozhodla pre nákup nových stíhačiek, netušili sme, že za našimi východnými hranicami môže vypuknúť vojna. Schopnosť Ozbromených síl Slovenskej republiky brániť vlasť je odvtedy oveľa naliehavejšia,“ zdôraznil prezident a hlavný veliteľ Ozbromených síl SR Peter Pellegrini, ktorý bol v čase objednania F-16 premiérom SR. Veľvyslanec USA Gautam A. Rana ocenil podpis vtedajšieho premiéra P. Pellegriniho pod zmluvou, ako aj prínos jeho predchodcu v premiérom kresle Roberta Fica, za ktorého sa začali kreovať kontúry dodávky lietadiel.

„Teším sa, že po dvojročnom výpadku môžeme opäť budovať suverénnu vzdušnú obranu nášho štátu,“ zdôraznil Robert Kaliňák. Pripomenul, že pre oneskorenie dodávok mali prvé F-16 priletieť na Slovensko až koncom roka. Napokon to prvé dva stroje dokázali ešte pred 80. výročím Slovenského národného povstania. Tretie zo štrnástich lietadiel by malo pribudnúť na jeseň. Hoci ich vo svete lieta okolo troch tisícok v 26 krajinách, najnovšiu verziu Block-70 vlastní nateraz v Európe len Slovensko.

(pv)

Foto: Jakub Neubauer, 57. samostatný oddiel Martin, SITA, TASR

Nesmieme nikdy zabudnúť!

Vážené dámy, vážení páni, ctení čitatelia, význam Slovenského národného povstania pre novodobú históriu Slovenskej republiky je nespochybniteľný. Národ, ktorý sa vedel so zbraňou v ruke postaviť proti zvrhlej, neľudskej ideológii, si jednoznačne zaslúži miesto na mape Európy.

Tento fakt je kontrastný najmä v súčasnosti, keď mnohé progresívne ideológie podkopávajú význam Slovenského národného povstania. Devalvujú ho na pseudokomunistickú, narychlo organizovanú vzburu proti okupantom.

Nedajme sa ovplyvniť touto neúctou. Pretože jej základným kameňom je bagatelizovať všetko, čo vyburcovalo Slovensko k významnému vzopätiu sa, akým bolo SNP. Nezabúdajme, že týmto hrdinským činom Slováci rezolútne odsúdili fašizmus!

Dovoľte mi v prvom rade poďakovať všetkým veteránom Slovenského národného povstania za odvahu a statočnosť, pretože s nasadením vlastného života bránili slobodu. Práve vďaka týmto hrdinom získala slovenská štátnosť piliere, na ktorých stojí naša demokracia. Apelujem na verejnosť, aby sme si neustále uvedomovali, že fašizmus si zaslúži jedine zavrhnutie!

Každoročne je našou povinnosťou pripomínať si odkaz Slovenského národného povstania a všetpovať ho našim deťom, keďže, našťastie, nezažili zvrhlosti a zverstvá, ktoré sa diali počas druhej svetovej vojny. Aj preto je nevyhnutné revitalizovať a opäť cielene posilniť obranyschopnosť Slovenska. Nemôžeme, nesmieme dovoliť aby po dedičstve predchádzajúcej vlády upadal význam našej armády. Je to v príkrom rozpore so zachovaním štátnosti, suverenity, hrdosti, opodstatnenosti, ale aj s nevyhnutnosťou plnenia medzinárodných záväzkov plynúcich z nášho členstva v NATO.

Nedovoľme, aby bol význam Slovenského národného povstania ešte niekedy znevažovaný. Som si plne vedomý, koľko padlo životov, aby sme mohli žiť v slobode a demokracii. Nesmieme nikdy zabudnúť!

Preto je mi cťou, že som z pozície ministra obrany mohol prijať záštitu nad všetkými oslavami Slovenského národného povstania na Slovensku.

Robert Kaliňák
podpredseda vlády a minister obrany Slovenskej republiky

29. augusta 1944

vypuklo Slovenské národné povstanie. Do bojov proti nemeckým nacistom a ich domácim prísluhočom sa zapojilo **47 000**, neskôr až **60 000** vojakov pravidelnej armády a **18 000** partizánov. Viac než **90 %** účastníkov tvorili Slováci. V partizánskych a povstaleckých jednotkách bojovali antifašisti **30** národov a národností. Nemci povstanie potlačili. Časť povstalcov z **27. na 28. októbra 1944** prešla na partizánsky boj. Spolu s povstaním vo Varšave a odbojom v Juhoslávii patrí SNP k najväčším vystúpeniam proti nacizmu. Oficiálny názov Slovenské národné povstanie zaviedlo predsedníctvo Slovenskej národnej rady **23. júla 1948**.

- 4 Povstalci o Povstaní
- 10 Pamäť národa žije
- 14 Rozhovor s prezidentom SR Petrom Pellegrinim
- 18 Povstanie slovom a obrazom
- 26 Povstalecké pancierové vlaky
- 28 Zbrane povstalcov
- 30 Osudy Múzea a pamätníka SNP
- 32 Vojnoví veteráni a terénni pracovníci
- 34 Ako bojovali povstalci
- 36 Víťazi súťaže Hrdinovia odboja
- 38 V Povstaní múzy nemlčali
- 42 Vojenský športovci v Povstaní
- 44 Blúza a plášť generála Viesta
- 46 Prečo vypuklo 29. augusta?
- 47 Rad Slovenského národného povstania

FOTO NA OBÁLKE: pplk. v zál. Peter Sobek

OBRANA • Mesačník Ministerstva obrany SR, založený v Clevelande (USA) 1914, obnovený v Bratislave v roku 1993 • Vydavateľ: Ministerstvo obrany SR • Ročník XXXII.
• č. 8/2024 • Redakčná uzávierka 31. 7. 2024 • Do výroby zadané 6. 8. 2024
• Toto číslo vyšlo v náklade 15 000 výtlačkov • Vedúci oddelenia rezortnej tlače: PhDr. Miloslav ŠČEPKA, tel.: 0960 30 30 37, 0903 820 996, e-mail: miloslav.scepka@mod.gov.sk • Šéfredaktor: PhDr. Pavol VITKO, tel.: 0960 30 30 38, 0903 820 847, e-mail: pavol.vitko@mod.gov.sk • Redaktor: Jozef ŽIAK, plukovník v. v., tel.: 0903 820 194, e-mail: jozef.ziak@mil.sk
• Tajomníčka redakcie: Mgr. Milena SLEZÁKOVÁ, tel.: 0960 30 30 39, e-mail: milena.slezakova@mod.gov.sk • Jazyková úprava: Ing. Eleonóra BUJAČKOVÁ
• Grafická úprava: Dáša NEUBAUEROVÁ • Adresa: Mesačník OBRANA, Ministerstvo obrany SR, Námestie generála Viesta 2, 832 47 Bratislava, e-mail: obrana@mod.gov.sk, www.mosr.sk/obrana/ • © Ministerstvo obrany SR, IČO: 30845572, EV 412/08, ISSN 1336-1910 • Neoznačené texty sú z tlačového servisu MO SR a OS SR • Neoznačené obrázky sú z archívu MO SR a OS SR
• NEPREDAJNÉ

Slová povstaleckých bojovníkov

Životné osudy priamych účastníkov Slovenského národného povstania a protifašistického odboja sú stále veľmi inšpirujúce. Je pre nás potešením a ctou, že v priebehu ostatných troch desaťročí sme v našom rezortnom časopise Obrana priniesli okolo 150 ich profilov. Čas je však neúprosný, roky plynú a začiatkom leta 2024 účastníkov národného boja za oslobodenie žilo už len do 120. Šiesti z nich nám pri príležitosti 80. výročia SNP odpovedali na nasledujúce otázky.

- 1 Čo vám vzala vojna a čo vám dalo Slovenské národné povstanie?
- 2 Ako vnímate aktuálnu bezpečnostnú situáciu v Európe?
- 3 Čo by ste chceli odkázať mladým ľuďom?

Mladý B. Tvarožek

Branislav Tvarožek: Fašizmus sa u nás neuchytil celoplošne

Povstalecká armáda v boji

V partizánskych horách

Branislav Tvarožek sa narodil v roku 1925 v Loku pri Leviciach a žije v Bratislave. Ako stredoškolačka ho v noci z 27. na 28. októbra 1942 aj s tromi kamarátmi prichytila v Bratislave hliadka pri zatieraní nacistických hesiel, čím si chceli pripomenúť vznik demokratického Československa. Za to ho vylúčili zo všetkých slovenských škôl. Po vzniku SNP sa mu s otcovým priateľom podarilo dostať z Nového Mesta nad Váhom do Banskej Bystrice, kde nastúpil k vysokoškolskému strážnemu oddielu. Ako príslušník tretej čaty sa podieľal na strážení veliteľov Povstania generálov Jána Goliana a Rudolfa Viesta. Keď Nemci veliteľov zajali, Branislav ustupoval ďalej do hôr a len zhodou okolností sa mu podarilo uniknúť smrti alebo uväzneniu. Štátného povstalcu však vo vykonštruovanom politickom procese odsúdili po nástupe totalitného komunistického režimu na päť rokov nepodmienečne.

1 Vojnový Slovenský štát mi vzal študentské roky, lebo ma za protištátnu činnosť vylúčili zo všetkých stredných a vysokých škôl na Slovensku. K nám protestantom sa nesprával dobre. Čo však povedať o Židoch, ktorých posielal do koncentrákov na smrť! Povstanie mi dalo sebavedomie, ako aj to, v čo som dúfal ja a v čo dúfala celá naša rodina. A to vedomie, že na Slovensku sa fašizmus neuchytil celoplošne. Že tá myšlienková rakovina nezasiahla všetkých. Hoci pravda je aj taká, že i keď sme sa ako povstalci stali víťazmi vojny, nemalo z nás, vrátane mňa, posadili po roku 1948 do väzenia.

2 Čo na to povedať? Poviem to ostro. Okrem toho, že v samotnej Európe boli isté nepriaznivé vzťahy medzi štátmi či národnosťami už v minulosti – a niekde aj ukryté v pozadí ostali, presadzuje si tu svoje záujmy nielen Rusko, ale tiež Amerika. To je veľmi výbušná zmes. Treba nájsť cestu k mieru, aby to nebolo ešte horšie, ako je to zlé už teraz.

3 Rodičia, aj starí rodičia dnešných mladých ľudí boli za bývalého totalitného režimu vychovávaní k tomu, čo sa vtedy volalo socialistický internacionalizmus. Preto len fažko môžu mladým ľuďom odovzdať to, čo sa volá zdravé, sebavedomé, demokratické vlastenectvo. Aj preto mladí ľudia, ktorí vyštudujú za dane a platy svojich rodičov, odchádzajú v takej veľkej miere žiť do zahraničia. A tak sa môže stať, že ak to bude takto pokračovať, za dve či tri generácie už Slovensko nebude, ale budeme opäť Felvidék, alebo niečo iné. Preto sa musí v školách bez akýchkoľvek postranných politických či náboženských záujmov dôsledne vyučovať história s dôrazom na vlastenectvo, a to najmä na odkaz prvej Československej republiky, bez ktorej by tu Slovensko nebolo už ani dnes. Mladým preto želám popri šťastnom živote aj to, aby boli hrdí vlastenci.

Po skončení vojny

Anton Lovásko: Splniť rozkaz a prežiť

Vojenská legitimácia z roku 1944

Anton Lovásko sa narodil v roku 1924 v Báhoňi, žije v Bratislave. Po vyslaní na východný front s armádou Slovenského štátu prebehol k Červenej armáde. Ako príslušník 2. čs. paradesantnej brigády tri razy len o chl p unikol smrti. Dvakrát počas bojov na Dukle a raz pri presune na územie SNP. V Povstaní bol nasadený pri Žiari nad Hronom, Pitelovej, Dobrej Nive, Brezne, Čiernom Balogu. Vojna sa pre neho skončila 8. mája 1945, keď v rámci 1. čs. armádneho zboru postupoval s cieľom vystriedať provosledové jednotky pri Valašskom Meziříčí.

1 V boji človek nerozmýšľa, čo mu vojna berie alebo dáva. Chce splniť rozkaz, a najmä – prežiť. Na Dukle zomreli najlepšie kamaráti z mojej čaty. Ďalší spolubojovník, ktorý sa bál, že príde z vojny chromý, skutočne prišiel o nohu. Vypuknutie Povstania mi dalo istú vnútornú voľnosť, eufóriu. Nič ešte nebolo vyhraté, Nemci napokon SNP zatlačili do hôr, no do veľkej miery sme si vydýchli, že Slovensko nie je len ľudácky režim a nie sú to len fašizmu príslušujúci gardisti.

2 To mi ani nespomínajte! Toľké roky po vojne – a u susedov je vojna! Veď je to na zaplakanie, kam to speje. Ako keby dochádzalo k degenerácii ľudského myslenia. Po tom všetkom, čo som

prežil, to už ani nechcem vnímať. Mám toho zabíjania a vraždenia dosť. Veď kto tým trpí najviac? Civilní ľudia. Tí, ktorí to vyprovokujú, tí sa skryjú, prežijú – a ešte aj zarobia!

3 Mladí sú svojrázna chasa, myslia si, že majú pravdu len oni – a to viem preto, lebo mladý som bol aj ja. No je dôležité, aby vnímali tiež odkaz svojich starých či prastarých rodičov, ktorí bojovali za ich dobro. Aby si to vážili. Aby nikdy nezačínali vojnu, nebojovali a nevraždili sa. Aby sa zaujímali o to, čo sa tu dialo a aby sa poučili z dejín. Mnohí to už robia, ale sú aj takí, ktorí by chceli pokračovať v zle. Na tých si treba dať pozor!

Členská legitimácia Zväzu slovenských partizánov číslo 2815

Karol Kuna: Národ obstál so ctou

1944

Karol Kuna sa narodil v roku 1928 v Bobrovci, žije v Bratislave. Už pred SNP pomáhal otcovi v ilegálnej protirežimovej práci, ako aj pri skrývaní sovietskych vojenských utečencov z nacistických koncentrákov. Počas Povstania pôsobil v partizánskej skupine Za slobodu Slovanov ako spojka. V podstate vždy, keď dostal rozkaz doručiť informáciu, a to často cez obsadené územie, mohol byť zajatý či zastrelený. Prežil. Prežilo aj osem ľudí zo židovských rodín Singerovcov, Deutschovcov, Weisovcov a Amsterovcov, ktorým Karolov otec vykopal na jeseň 1944 hlboko v horách bunker a ktorých obaja zásobovali potravinami.

1 Vo vojne sa úplne zmenili pomery. Už vznik Slovenského štátu nám vzal určitú slobodu, ktorá dovtedy existovala. Aj preto otec začal organizovať činnosť proti politickému ľudáckemu systému, ktorý neuznával, a mňa pri tom využíval ako poslíčka. Povstanie nám dalo veľmi veľa. Hrdosť, sebavedomie, rešpekt, uznanie. No treba tiež povedať, že stálo veľkú cenu. Ale tým, že sme tú cenu zaplatili, a to odvahou, ako aj obeťami, sme obstáli so ctou. Teda aspoň tá časť národa, ktorá sa do Povstania zapojila, alebo ho prijala za svoje.

2 Tým, že sa na území Ukrajiny bojuje, situácia v Európe nie je najistejšia. Mne osobne je veľmi ľúto, že proti sebe bojujú dva

slovenské národy. Zároveň sa vyostreje napätie medzi Ruskom a štátmi Európskej únie, ktoré Ukrajinu podporujú. No, neviem... len dúfam, že sa ešte v Európe dožijem mieru.

3 Nech mladá generácia študuje, nech sa venuje svojmu vzdelávaniu, to je rozhodujúce. A potom to, čo sa naučí, nech jej prinesie úžitok v živote a nech to prináša úžitok aj vlastnej krajine, v ktorej mladí ľudia vyrástli. A nech naše Slovensko posunú dopredu iba v tom najlepšom.

Július Molitoris:

Povstanie nám dalo sebavedomie

1944 – mobilizácia v Tisovci

V obrannom postavení

Július Molitoris sa narodil v roku 1927 v Klenovci, žije v Bratislave. Už deň pred vyhlásením SNP sa dobrovoľne prihlásil do odboja a zaradili ho do študentskej čaty. Jednotka, v ktorej pôsobil, bola začlenená do 6. partizánskeho oddielu Mastek brigády Jánošík. Pomáhal v bojoch o Hnúšťa, aj v Klenovských vrchoch.

1 V roku 1938 som začal chodiť do gymnázia v Rimavskej Sobote, ktorá však bola ešte v tom istom roku po Viedenskej arbitráži odtrhnutá od Slovenska a pripojená k Maďarsku. To nebolo jednoduché. O to viac, že na gymnázium v Tisovci sa v malej budove s gymnazistami tiesnila aj ľudová škola. No v protestantskom prostredí tam čoraz viac vládla protifašistická nálada. Preto som sa ako študent pridal k Povstaniu, v ktorom mi v bojoch pri Čiernom Balogu zahynul kamarát Paľo Takáč a veľa rodákov skončilo v koncentrákoch. Mne, aj Slovensku dalo Povstanie sebavedomie a národ sa rehabilitoval za ľudácky profašistický štát.

2 Situácia je veľmi zložitá, ale jednoznačne hovorím, že Rusi sa napadnutím Ukrajiny dopustili zlej veci. Preto treba stáť na strane Ukrajiny, podporovať ju, sympatizovať s ňou a poukazovať na to, čo robí Rusko.

3 Vojna je najhoršie čo môže byť. Vidíme, ako sa rúcajú mestá, ako bombardujú nemocnice, ako sa ničia životy. V našej generácii vojna zanechala silné stopy tým, že sme ju prežili. Mladí to možno až tak nevnímajú – a ja im želim, aby to na vlastnej koži ani nikdy neprežili. Lenže nemali by ostať ľahostajní a mali by sa snažiť chápať, kde je viac pravdy.

Povstalecký vojak a záložník nastupujúci do Radvanských kasární v B. Bystrici

Otto Šimko:

Vojna a Povstanie ako opačné póly

Hrôzy holokaustu

Otto Šimko sa narodil v roku 1924 Topoľčanoch a žije v Bratislave. Po vyhodení z gymnázia pre svoj židovský pôvod a po odchode z Nitry už nemal vo falošných dokumentoch v rubrike náboženstvo uvedené IZR – teda izraelita, ale RKAT, čiže rímsky katolík. Vďaka tomu sa zamestnal v Liptovskom Mikuláši. Najskôr sa prihlásil do povstaleckého vojska, potom prešiel k partizánom – do 9. liptovského partizánskeho oddielu. Nepovažuje sa za hrdinu. Ich oddiel bol nasadený do bojov len párkrát, napríklad o letisko Mokrad. Raz však dostal azda najťažší rozkaz. Keď partizáni zajali esesáka, vyšlo najavo, že predtým bol dozorcom v koncentračnom tábore Dachau. Sovietski veliteľia ho určili do popravnej čaty. „Po nemecky som sa tomu esesákovi snažil povedať, prečo nad ním vyniesli takýto rozsudok. On sa len bál, aby ho pred smrťou nemučili. Zároveň opakoval, že nič neľutuje. Ani to, že v Dachau aj jeho vinou zomierali krutou smrťou desaťtisíce ľudí, ktorí nikomu nič zlé neurobili.“

1 Vojna mi dala len tie najhoršie veci – a Povstanie je jej opačný pól. Druhá svetová vojna je totiž spojená s najtemnejším obdobím našich slovenských dejín. S holokaustom. Ako Žid som bol aj ja vystavený najväčšiemu ohrozeniu svojho života. Okrem všetkých ostatných ľudí zahynul po deportáciách aj môj brat Ivan. Keďže ma vyhodili v kvinte z gymnázia, lebo Židia ne-

mohli študovať, išiel som sa učiť za kníhviazača. Zachránilo ma, že som neostal doma v Nitre, ale na inzerát som sa prihlásil za tovariša v Liptovskom Mikuláši. Bol na povstaleckom území a vstupom do Povstania som mal ohromný pocit z toho, že môžem bojovať s puškou v ruke proti Tisovmu režimu, ktorý toto zlo spôsobil. A ak som sa predtým cítil ako hnaná zver, naraz som bol medzi

ostatnými partizánmi ako rovnocenný človek. Kto to nezažil, ten ťažko pochopí.

2 Snažím sa patriť k tej skupine slovenského národa, ktorá má otvorené oči, mám skúsenosti z minulosti, čo je jedna z nevelkých výhod vyššieho veku. Preto si dovoľm porovnať. Aj v roku 1938 chceli v Mníchove Briti a Francúzi uchlácholiť Adolfa Hitlera a nádejali sa, že keď mu predhodia kus Československa, tak sa nacistické Nemecko uspokojí a vojna nebude. Veľmi dobre viete, ako to dopadlo. Politika Tretej ríše pokračovala druhou svetovou vojnou. Mne tá osobná skúsenosť pomáha otvoriť oči celkom jasne.

Partizán František Orlovský tesne po skončení vojny

František Orlovský: Aj môj plač bol obeťou

Povstalecká mobilizácia v Baťovanoch

Nakladanie sovietskej pomoci na letisku Tri Duby

František Orlovský sa narodil v roku 1928 v Lemešanoch, kde aj žije. Do partizánskej skupiny Pavel, pomenovanej po kapitánovi Červenej armády Pavlovi Baranovovovi, ktorý zbehol z nemeckého zajatia, vstúpil ako učeň Baťovej školy práce v Baťovanoch (dnes Partizánske) deň pred vypuknutím Povstania. Velenie oddielu prevzal Josef Trojan, správca veľkostatku Baťových obuvníckych závodov v Šimonovanoch. Nemecké jednotky rýchlo postupovali, ale povstalci okolie mesta po 4. septembri niekoľko dní bránili a významne ich zdržali. Bol medzi nimi aj František Orlovský. Najskôr pomáhal pri rozdeľovaní zbraní partizánom a zakrátko už aj on bojoval so zbraňou v ruke pri Malých Bieliciach. Ďalšie úlohy plnil na letisku Tri Duby, v Banskej Bystrici a s povstalcami ustúpil do Nízkych Tatier.

1 Brat musel narukovať na východný front a keď som mu písal listy, ktoré mi diktovala naša mama, mám aj teraz v ušiach jej plač. No a keď brat prišiel a rozprával, aké vraždenie a nepravosť sa tam robí na Ukrajincoch či Rusoch, bolo mi to veľmi ľúto. Veľmi ľúto mi bolo aj vtedy, keď som stál na železničnej stanici v Prešove, kde som chodil do meštianky, a od Bardejova prišiel nákladný vlak naložený Židmi, ktorý ich odvádzal do koncentračného tábora. Tí ľudia búchali na drevené steny vagónov, vykukovali cez malé zadrôtované okienka, chceli piť, ale vodu nedostávali. Skrátka, vedel som, kde by som sa pridala ja. Povstanie mi to umožnilo. V Baťovanoch som si získal dôveru ľavicovo naloženej protifašistickej skupiny, ktorá ma zobrala ešte len šestnásťročného medzi seba. No priznám sa, že keď postupujúci Nemci strieľali pod Malými Bieliciami z pancierových áut v podstate iba naslepo do vysokej kukurice a zasiahli prvého z našich, ktorý strašne kričal, bol som v šoku a rozplakal som sa. Lenže na dlhý plač nebol čas. Nehovoriac o tom, že okamžite mi dali do rúk jeho pušku. Potom, pri ústupových bojoch, naši vedeli, že kúpele Korytnica sú už obsadené Nemcami. Zopár mladých chlapcov vyslali na prieskum, aby sme sa pokúsili zistiť niečo bližšie o ich počtoch a výzbroji. Nemecké strážne nás spozorovali, spustili paľbu. Ferka Košíkara, môjho najlepšieho kamaráta, zasiahli. My sme stihli ujsť, ale jeho zajali – a ja som zaplakal po druhý raz. A potom ešte raz, keď som už bol aj ja veľmi chorý a skrýval som sa v horách nad dedinou Lazisko. Išiel som sa skrýť do senníka a zbadal som tam sediaceho chlapa, opretého chrbtom o stenu. Už bol mŕtvý. V nársenke nemal doklady, len fotografie dvoch detí... Možno sa vám

Ak neporazíme Putina minimálne v tom, že ho prinútime, aby sa stiahol z okupovanej Ukrajiny, tak mier nebude. To ostatné je podľa mňa chiméra.

3 Mladí ľudia nie sú jeden celok. Tie otvorené oči majú možno dve tretiny z nich. Sú aj takí mladí, čo sa veľmi nepozerajú. No a potom sú tu takí, ktorí sa pozerajú pod vplyvom autokracie, alebo očami svojich rodičov, ktorí sa cez spomienkový optimizmus vracajú k štyridsiatim rokom socializmu. Mám však veľmi optimistický pohľad a tej väčšine mladých chcem povedať, že do nich vkladám svoju nádej, nádej Slovenska – a verím, že nesklamú.

2 Vo vojne som bojoval za slobodu a za mier a preto nie raz som už povedal, že o vojne nechcem ani len počuť. Bohužiaľ, situácia nie je dobrá. Ako keby sa po druhej svetovej vojne situácia s bezpečnosťou nevyriešila – a pokračuje sa s prípravou tretej. To si už nechcem predstaviť vôbec. Všetkým ľuďom želim mier.

3 Mladým by som chcel v prvom rade odkázať, aby sa im rodili deti. Ja som z deviatich súrodencov, boli sme chudobní, ale keď sa na to z tohto uhla pozriem dnes, boli sme vlastne bohatá rodina. Dnes toho majú slovenské rodiny oveľa viac, ale na deti sú chudobné. Želám im, aby sa ich deti rodili do sveta bez vojen a aby pre nich bolo Slovensko dobrou krajinou pre ich život.

Pavol Vitko

Foto: Ivan Kelement,
Daniel Tocik,
autor a archív Múzea SNP

Španielsko prevzalo velenie

Španielsko v Centre výcviku Lešť oficiálne prevzalo od Českej republiky velenie Mnohonárodnej bojovej skupiny NATO na Slovensku. Španielsky kontingent sa zároveň zhostil vedúcej úlohy v rámci procesu rozšírenia mnohonárodného bojového zoskupenia na úroveň brigády. Na slávnostnom ceremoniáli výmeny velenia sa zúčastnil prezident SR a hlavný veliteľ Ozbrojených síl SR Peter Pellegrini s podpredsedom vlády a ministrom obrany SR Robertom Kaliňákom a ministrom zahraničných vecí a európskych záležitostí SR Jurajom Blanárom. Robert Kaliňák poďakoval českej strane za to, že v rámci kreovania mnohonárodného bojového zoskupenia na Slovensku na seba ako prvá aktívne prevzala zodpovednosť vedúcej krajiny. Popri Španielsku a Česku pôsobia v rámci mnohonárodného zoskupenia na Slovensku aj príslušníci ozbrojených síl Nemecka, Portugalska, Spojených štátov amerických a Slovinska. V rámci transformácie mnohonárodnej práporovej skupiny na brigádu sa k nim pridávajú rumunskí a tureckí vojaci.

Bezpečnejšie letisko

Na leteckej základni Malacky-Kuchyňa slávnostne odovzdali do používania záchytný systém BAK-12, ktorý zvýši bezpečnosť letiska, pilotov i lietadiel F-16. Bude slúžiť na zachytenie lietadla vybaveného záchytným hákom v núdzových situáciách, pri prerušenom štarte alebo pri poruchách brzďového systému. BAK-12 efektívne zabrzdí lietadlo do hmotnosti 22 680 kg. Štátny tajomník ministerstva obrany Martin Vojtašovič prevzal symbolický kľúč od záchytného systému z rúk amerického veľvyslanca Gautama A. Ranu.

► Kľúčom je spolupráca

Podpredseda vlády a minister obrany SR Robert Kaliňák na spoločnom obede informoval veľvyslancov členských štátov Európskej únie na Slovensku o rokovaniach na summite NATO, kde Slovensko predstavilo svoje očakávania týkajúce sa obrany na východnom krídle Aliancie. Po darovaní takmer celej protivzdušnej obrany Ukrajine sa ochrana nášho neba stala prioritou. „Bez dostatočnej protivzdušnej obrany je odstrašujúci účinok na východnom krídle neefektívny,“ vyhlásil Robert Kaliňák.

► Vláda schválila nemocnicu

Vláda SR schválila zámer Ministerstva obrany SR o výstavbe novej koncovej nemocnice v Prešove, vychádzajúci z pôvodného projektu Smart Green Hospital Prešov. Prvá veľká strategická investícia vlády v tomto volebnom období bude spĺňať vojenské, civilné, ale aj vzdelávacie potreby. „Nemocnica bude pokrývať potreby celého Prešovského kraja a taktiež potreby Ozbrojených síl SR,“ uviedol podpredseda vlády a minister obrany SR Robert Kaliňák.

► Medová misia

V areáli ministerstva obrany v Kutuzovových kasárňach má domov desať včelstiev. Med od našich včiel neslúži len ako atraktívny suvenír, ale je tiež symbolom našej snahy chrániť prírodu. „Tento rok budeme mať najviac medu za posledné roky, okolo dvesto kilogramov. V tradícii budeme pokračovať aj naďalej, aby sme prispeli k myšlienke zeleného ministerstva,“ povedal pri stáčaní medu generálny tajomník služobného úradu ministerstva obrany Peter Krajčírovič.

Summit vo Washingtone

Podpredseda vlády a minister obrany SR Robert Kaliňák sa spolu s prezidentom SR Petrom Pellegrinim a šéfom rezortu diplomacie Jurajom Blanárom zúčastnil na summite NATO vo Washingtone. Konal sa v roku 75. jubilea podpisu Severoatlantickej zmluvy a 20. výročia vstupu SR do Aliancie.

Summit priniesol viacero záverov predovšetkým v oblasti posilňovania kolektívnej obrany a odstrašenia, potvrdenia pokračujúcej potreby zvyšovania úrovne obranných investícií, ako aj politickej a praktickej pomoci Ukrajine.

Pre Slovenskú republiku je jedným zo zásadných očakávaní pokračovanie posilňovania opatrení na odstrašenie a kolektívnu obranu východného krídla Aliancie, predovšetkým v oblasti protivzdušnej a protiraketovej obrany. Slovensko sa aktuálne usiluje o jej obnovenie a doplnenie vlastných spôsobilostí, keďže letecké a časť pozemných systémov boli bez zabezpečenia trvalej náhrady poskytnuté Ukrajine. Kľúčovou bude ďalšia implementácia aliančného rotačného modelu protivzdušnej a protiraketovej obrany, v rámci ktorého na

báze dobrovoľnosti spojenecké systémy posilnia ochranu vzdušného priestoru na východnom krídle Aliancie. Podľa šéfa slovenského rezortu obrany je prioritou dopĺňanie všetkých chýbajúcich spôsobilostí tak, aby Slovensko a Aliancia mohli plniť svoje obranné plány vrátane podpory obranného priemyslu a výstavby infraštruktúry.

Za zásadnú považuje aj skutočnosť, že Aliancia ako organizácia naďalej nebude priamo zapojená do rusko-ukrajinského konfliktu, ale pomôže v koordinácii bilaterálnej pomoci spojencov. Slovenská republika podporuje vytvorenie mechanizmu NATO na poskytovanie bezpečnostnej asistencie a výcviku pre Ukrajinu, finančný záväzok spojencov poskytnúť Ukrajine dlhodobú a predvídateľnú pomoc. Ako však zdôraznil minister obrany R. Kaliňák, Slo-

vensko na nich bude participovať v línii svojich vlastných bezpečnostných záujmov a politických priorít. To znamená, že v rámci schváleného balíka podpory pre Ukrajinu v objeme 40 miliárd bude mať naša pomoc aj naďalej výlučne humanitárnu a nesmrtiacu povahu. Partneri v NATO podľa ministra R. Kaliňáka túto slovenskú pozíciu rešpektujú.

Vojenská polícia rastie

Príslušníci Vojenskej polície v Centre výcviku a kynológie vo Vlkanej-Hronseku prevzali od generálneho tajomníka služobného úradu ministerstva obrany Petra Krajčíroviča kľúče od trinástich nových služobných vozidiel. Môžu tiež využívať vynovenú strelnicu. Na slávnosti sa zúčastnil aj nový riaditeľ Vojenskej polície plukovník Róbert Beták.

Po rozsiahlej rekonštrukcii za 1,5 milióna eur sa príslušníci Vojenskej polície dočkali otvorenia vynovenej strelnice vo Vlkanej-Hronseku. Je to významný krok k zlepšeniu výcviku v moderných priestoroch, ktoré spĺňajú najvyššie štandardy 21. storočia.

„Najskôr musíme našim bezpečnostným zložkám vytvoriť adekvátne podmienky, aby sme od nich mohli očakávať aj výsledky. Ak sa nám toto podarí, výrazne prispejeme k budovaniu dobrého imidžu Vojenskej polície a prilákame do

bezpečnostných zložiek viac záujemcov,“ povedal Peter Krajčírovič. Spolu s novým riaditeľom Vojenskej polície Róbertom Betákom odovzdal príslušníkom Vojenskej polície kľúče od trinástich nových terénnych automobilov. Dvanásť z nich bude slúžiť oddeleniu špecializovaných policajných operácií v Hronseku, Prešove a Topolčanoch, jeden automobil rovnakého typu je určený pre Centrum výcviku a kynológie vo Vlkanej. Nové

autá vojenským policajtom zlepšia dostupnosť pri zásahoch a plnení pracovných úloh, zároveň zvýšia ich bezpečnosť a komfort.

„Výmena vozového parku je ďalší krok k zlepšeniu podmienok na výcvik vojenských policajtov. A strelnica? Unikátna, špičková, moderná, ktorú nám môžu závidieť. Vďaka nej zefektívňujeme tréning, naberieme nové skúsenosti, zručnosti a rozšírime vzťahy so zahraničnými partnermi,“ uviedol plk. Róbert Beták.

Foto: Jakub Neubauer, NATO, TASR

Miesta, kde sa uchováva historická pamäť národa

OTVORENÝ depozitár sa ujal

Pôvodný projekt výstavby Múzea SNP v Banskej Bystrici predpokladal aj pomerne veľké podzemné priestory depozitára i samostatné kancelárske priestory. Žiaľ, záúradovali peniaze, teda ich nedostatok a múzeum zostalo v dnešnej podobe. Preto väčšinu priestorov pohltili kancelárie a knižnica. Na úkor výstavných priestorov a návštevníka.

Riaditeľ múzea PhDr. Marian Uhrin, PhD., hovorí, že tento nepriaznivý stav sa snažili v posledných rokoch zmeniť. Veď z vyše 17-tisíc zbierkových predmetov ich v expozícii mohli ukázať návštevníkom len okolo 1 200. „Postupne sa nám podarilo získať priestory na Tulskej ulici, kde je v súčasnosti vzdelávacie centrum, ale aj oddelenie konzervovania a reštaurovania papiera. Rovnako sme tam premiestnili aj väčšinu kancelárskych priestorov a knižnicu. Tak isto máme Digitalizačné centrum v prenajatých priestoroch na Partizánskej ceste. Aj preto sme mohli ísť do projektu otvoreného depozitára.“

Všetko pre návštevníka

Aké predstavy mali pri spomínanom projekte? „Rozdelil by som to na dve roviny. V prvej zameranej na múzejnú prácu išlo o vytvorenie vhodného priestoru na uloženie zbierok. Pretože pôvodný depozitár nevyhovuje ani podmienkami, ani kapacitne. Tá časť depozitára, ktorá ostáva návštevníkovi neprístupná, nám umožňuje uložiť zbierky na úrovni dnešnej doby. V druhej časti ide o prezentáciu pre návštevníka. Tu sme sa zamerali na predstavenie múzejnej práce, vysvetlenie práce v múzeu, ako aj na vzdelávaciu činnosť v otvorenom depozitári. V neposlednom rade návštevník uvidí takmer 1 500 doteraz verejnosti neprístupných predmetov. V budúcnosti by sme radi realizovali prepojenie otvoreného depozitára s ďalšími expozícnymi časťami Múzea SNP jednotným informačným a prezentačným systémom, ktorý spojí staršie a novšie expozície, respektíve novú expozíciu do jedného celku.“

Mgr. Juraj Lepiš, PhD., historik – kurátor dopĺňa riaditeľa, že projekt Otvorený depozitár je unikátny svojou myšlienkou, stavebným i technologickým prevedením. V Európe podľa neho neexistuje veľa obdobných projektov, keď

Projekt Múzea Slovenského národného povstania s názvom Otvorený depozitár zaujal odbornú verejnosť i bežných návštevníkov

múzeá otvárajú svoje depozitáre širokej verejnosti, a už vôbec nie na Slovensku. „Zbierkové predmety sú odborné spracované a uložené v rámci obmedzených možností podľa štruktúry zbierok vo viacerých depozitároch. Úložné zariadenie vznikalo vo viacerých etapách a pozostáva prevažne z kancelárskych skriň, skladových regálov a drevených stojanov na pušky. Takéto uloženie v súčasnosti už nepokrýva reálne potreby ochrany a starostlivosti o zbierkové predmety jedinečnej hodnoty v zmysle zákona. Ich poškodením môže dôjsť k zániku výpovednej hodnoty predmetu,“ zdôvodňuje, prečo sa vybrali cestou otvoreného depozitára.

Spolupráca s Nórmí

Múzeum Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici bolo spolu s nórske partnerom The Narvik War and Peace Centre úspešné pri získaní nenávratnej finančnej dotácie pre zriadenie otvoreného depozitára, ktorý bude prínosom najmä pre návštevníkov múzea. Jeho cieľom je zmeniť spôsob prepojenia medzi návštevníkom a muzeálnymi zbierkami. Otvorený depozitár získal grant z Islandu, Lichtenštajnska a Nórska v sume 999 357 eur prostredníctvom Grantov EHP a je spolufinancovaný vďaka MO SR. Cieľom projektu je sprístupniť zbierkový fond Múzea SNP verejnosti unikátnou, priateľivejšou formou s novým stavebným i technologickým prevedením. Múzejné predmety nebudú iba vystavené vo vitrínach, ale ich príbeh bude vyzprávaný cez nové technológie. Okrem príležitosti vidieť doteraz skryté predmety, návštevníci budú môcť cez presklené steny sledovať i prácu konzervátorov. Pre odbornú verejnosť vznikne študijný depozitár, v ktorom bude prebiehať i vzdelávanie prostredníctvom zbierkových predmetov, zamerané na podoby novodobého extrémizmu, rasizmu a spoločenskej in-

Historik – kurátor Múzea SNP Juraj Lepiš v otvorenom depozitári

tolerantnosti. Rozšírením ponúkaných služieb pre verejnosť sa tak zvýši i návštevnosť národnej kultúrnej pamiatky. Spolu s nórske partnerom The Narvik War and Peace Centre sa uskutočnia početné odborné podujatia venované múzejnej činnosti. Počas trvania projektu tak vznikne unikátne miesto spájajúce základné potreby múzea pri ochrane a správe múzejných zbierok, ako aj potreby širokej verejnosti dozrieť sa viac.

Pohľad cez sklo

Podľa zástupcov Múzea SNP už prvá časť otvoreného depozitára prináša svoje výsledky i zvýšený záujem verejnosti. Návštevníci môžu okrem iného vidieť cez sklenené steny prácu reštaurátorov múzea. Jeden z nich, Ing. Roman Uhliar usilovne pracoval na obnove múzejného exponátu priamo pred očami návštevníkov. A aký má pocit z toho, že pracuje doslova na očiach verejnosti? „Priznám, že spočiatku to bol nezvyk, snažil som sa nevnímať ľudí za sklom, ale postupne som si zvykol.“

A aký je pohľad na spomínanú novotu zo strany návštevníkov múzea? Cez sklo sa zvedavo pozerali na prácu konzervátora manželia Šrámkovci z Brna: „Manžel bol na vojenčine na Slovensku, tak sme v rámci nášho výletu navštívili aj Múzeum SNP. A tento prístup, keď je jeho návštevník vtiahnutý doslova do deja, sa nám páči. Niečo podobné sme videli v Nemecku,“ hovorí

„V budúcnosti by sme radi realizovali prepojenie otvoreného depozitára s ďalšími expozičnými časťami Múzea SNP jednotným informačným a prezentačným systémom, ktorý spojí staršie a novšie expozície do jedného celku.“

PhDr. Marian Uhrin, PhD.
riaditeľ Múzea Slovenského
národného povstania

Múzeum je most z minulosti do dneška

Reštaurátor Roman Uhlir pri práci

Takto vyzeral starý depozitár

pani Šrámková. „Je to fajn, také akčné!“ ohodnotili otvorený depozitár aj dvaja stredoškólači zo Zvolena Marek a Roman. Depozitár navštívili aj žiaci ZŠ Žiar nad Hronom na Jilemnického ulici pod vedením učiteľky dejepisu Zdenky Boldišovej. „Som tu s dvoma triedami deviatakov. Je to veľmi zaujímavé, otvorený depozitár nás veľmi zaujal. Žiaci mi hovorili, že je to pre nich výborne vidieť vlastne dovnútra múzea. Zistiť, ako sa renovujú múzejné exponáty. Je to vítané osvieženie výučby dejepisu. Takýto výlet sme absolvovali aj so žiakmi piateho a šiesteho ročníka. Pri príležitosti 80. výročia SNP sa aktívne zapájame do vedomostných i výtvarných súťaží. Momentálne sme sa stali víťazmi oblastného kola súťaže: Medzníky druhej svetovej vojny, teraz v júni máme pred sebou celoslovenské kolo.“

A čo vlastne majú možnosť vidieť návštevníci v otvorenom depozitári? „Máme v ňom možnosť prezentovať predmety, ktoré návštevníci nevideli dlhé desaťročia. Veľmi oceňujú možnosť vidieť aj osobné predmety spojené s predstaviteľmi SNP. Ide napríklad osobné veci hrdinu SNP kpt. Viliama Žingora (čiapka), osobné veci generála

la Rudolfa Viesta (jeho plášť), šéftendanta SNP generálmajora Vojtecha Gejzu Danieloviča, ktorý zomrel v roku 1955 na Pankráci po vykonštruovanom procese a mnohé ďalšie. V otvorenom depozitári chceme postupne vystavené veci obmieňať, aby sa návštevníci priebežne oboznámili s ich čo najväčšou časťou. Až budeme mať dokončený celý depozitár, tak počítame, že každé dva roky ho budeme obmieňať. Aby vždy, keď príde návštevník do múzea po 2 – 3 rokoch, videl niečo nové,“ sumarizuje predstavy múzea Juraj Lepiš.

Nové technológie

Súčasnou prebiehajúcou zmien v Múzeu SNP bude aj vybudovanie študovne, kde budú prebiehať vzdelávacie programy pre žiakov základných a stredných škôl, ako i pedagógov nielen z Banskej Bystrice. Vzdelávanie bude o to zaujímavejšie, že bude prebiehať za pomoci replík zbierkových predmetov, ktoré si žiaci budú môcť chytiť do rúk. Čo nie je možné pri originálnych múzejných exponátoch.

Riaditeľ múzea PhDr. Marian Uhrin, PhD., pripomína: „Nezabudli sme ani na odbornú verejnosť. V rámci pro-

jektu bude prebiehať množstvo odborných konferencií a workshopov.“

Hľadanie pôvodnej podoby

Historik – kurátor Múzea SNP Mgr. Juraj Lepiš, PhD., pripomína, že najmä vojenská technika, ktorá je na otvorenom priestore neďaleko múzea vystavená poveternostným vplyvom, potrebuje raz za čas renováciu a obnovenie vonkajších náterov. Podľa neho sa však v minulosti vrstvil jeden náter za druhým. Neraz za cenu straty pôvodného náteru techniky.

„Preto sme sa rozhodli ísť teraz inou cestou, ktorá by pomohla prinavrátiť pôvodnú podobu vojenskej techniky. Využívame pri nej laserové čističe. Ale lepšie je to vidieť,“ hovorí Juraj Lepiš. V parčíku pred Múzeom SNP práve dvojica špecialistov Erik Kolton a Ivan Figuli pracujú na dvoch nemeckých polopásových transportéroch. „Postupne dávame dolu všetky nátery, ktoré sa na technike postupom rokov nahromadili. Najskôr využívame metódu oklepávania pomocou oklepávačov na stlačený vzduch. No a teraz už dočisťujeme povrch laserovým čističom. Je to nová a veľmi účinná technológia pri takýchto prácach. Ide to síce pomaly, ale v priebehu troch mesiacov by sme chceli takto ošetriť oba nemecké transportéry,“ konštatuje Erik Kolton.

A čo bude ďalej nasledovať? Juraj Lepiš hovorí, že to bude naniesenie pôvodného náteru, ktorý na technike bol. Nezachoval sa, lebo technika bola už niekoľko krát opieskovaná. „Sme radi, že máme takúto novú techniku k dispozícii. Postupne by takouto kúrou mala prejsť aj ďalšia technika umiestnená vo vonkajších priestoroch. Aj keď konečným riešením by malo byť vybudovanie zastrešených priestorov, v ktorých by bola technika chránená pred poveternostnými vplyvmi.“

Leštianske objavy

V Centre výcviku Lešť, v zaniknutej obci Turie Pole, našli nezávisle od seba

Čistenie exponátov

Pohľad do otvoreného depozitára

Nie je to povstalecký dron, ale pomôcka na skúšky aerodynamiky

príslušník Ozbrojených síl SR Lukáš Miga a pracovník pražského Vojenského historického ústavu Miroslav Kosfún zvyšky nemeckej húfnice 10,5 cm leichte Feldhaubitze 18.

Bolo to na cintoríne zaniknutej obce a v blízkej mokradi. Po obhliadke miest ich nálezov, ktorú uskutočnil archeológ Krajského pamiatkového úradu v Banskej Bystrici Martin Miňo so zamestnancami Vojenského historického ústavu – múzejného oddelenia Vojenského historického múzea vo Svidníku oba predmety bezodplatne previedli do Vojenského historického ústavu. V dňoch 11. a 12. apríla nálezy vyzdvihli. Kustódka svidníckeho múzejného oddelenia VHM Lenka Vrabľová približuje: „Vzhľadom na zachovalosť kolesny nájdené pri Turom Poli je možné jej kompletné reštaurovanie. Aj touto cestou ďakujeme Ozbrojeným silám SR, vedeniu Centra výcviku Lešť, Pamiatkovému úradu SR a nálezcom za pomoc pri záchrane hmotných pamiatok spojených s vojenskou minulosťou Slovenska.“

Keďže nájdené archeologické artefakty sú už v dnešnej dobe ojedinelé, nález je unikátny. Vojenské historické múzeum sa rozhodlo kolesny k ne-

meckej ľahkej húfnici zreštaurovať a postúpiť komisii na tvorbu zbierok. Zámerom bolo prijať ich do zbierky č. V – Delostrelecký materiál a rozšíriť tak zbierkový fond múzejného oddele-

Nález kolesny pri Turom Poli

nia vo Svidníku o tieto unikátne historické predmety. Obe momentálne súkromná firma odborne obrúsi pieskom a naniesie základný nástriek. Podľa správ sa pod nálezom v zaniknutej obci

nachádzala do značnej miery zachovaná kolesná nemeckej armády vrátane niektorých značne degradovaných drevených prvkov. Kolesná zo zaniknutej obce Lešť bude vystavená v nezreštaurovanom stave ako artefakt bojov v novej stálej expozícii Duklianske bojisko vo Vyhliadkovej veži na Dukle. Kolesná bude umiestnená v dolnej časti ako súčasť plánovaného bunkra Duklianskeho bojiska.

Na základe správy o druhom nález sa našlo vozidlo prevrátené hore kolesami, avšak malo zachované kovové súčasti aspoň jedného kolesa, ktoré boli čiastočne zatlačené do terénu. Na rozdiel od prvého nález sa zdá byť kolesná v lepšom stave, takže je možné jej kompletné reštaurovanie. A to aj vzhľadom na fakt, že pri obhliadke miesta nálezu pomocou detektora kovov archeológ KPÚ Banská Bystrica Martin Miňo objavil množstvo drobných súčastí. Kompletná reštaurácia sa uskutoční postupne vo vlastnej réžii, až potom padne rozhodnutie o najvhodnejšom umiestnení cenného exponátu.

Jozef Žiak

Foto: autor, Múzeum SNP, Vojenské historické múzeum

Nakladanie nálezu

Oba nálezy po prvotnom ošetrení

Odkaz hrdinstva je základom pri budovaní nášho národného povedomia

Slávnostná prehliadka vojenskej jednotky v sprievode podpredsedu vlády a ministra obrany SR Roberta Kaliňáka a náčelníka Generálneho štábu OS SR generála Daniela Zmeka na bratislavskom Hviezdoslavovom námestí bola 15. júna pre nášho nového prezidenta a hlavného veliteľa OS SR Petra Pellegriniho jedným z prvých oficiálnych aktov po prevzatí funkcie. V aktuálnej Obrane sa ho pýtame aj na budovanie našich ozbrojených síl a 80. výročie udalosti, ktorým v auguste žije celá naša krajina – Slovenské národné povstanie.

S akými pocitmi ste v deň vašej inaugurácie predstúpili pred nastúpené jednotky Ozbroyených síl SR?

Bol to pocit hrdosti a zároveň veľkej zodpovednosti, ktorú spoločne nesieme pri spravovaní a obrane štátu. Svet okolo nás sa dynamicky mení, je nestabilný a čoraz menej predvídateľný. Ľudia cítia neistotu z vývoja za našimi hranicami, konfliktov vo svete, napätia na medzinárodnej scéne. My im preto musíme

dať istotu, že sa vieme týmto výzvam postaviť čelom. Obrana štátu, územná celistvosť a mier začínajú mať o to viac svoj osobitný význam. Ozbroyené sily SR pritom zohrávajú v spoločnosti nezapustiteľnú úlohu a to nielen v otázke obrany štátu, ale aj pomoci ľuďom pri rôznych kalamiťach a nešťastiach.

Ako ste vnímali činnosť vojakov z pohľadu vašich predchádzajúcich štátnych funkcií?

Ako ústavný činiteľ som vnímal na rokovaniach v štátoch, kde pôsobili naše mierové jednotky, skvelé hodnotenia ich práce, čo ma naplňovalo hrdosťou. Rovnako som vnímal, ako sa ozbrojené sily zapájali pri pomoci ľuďom doma. Toto prepojenie s reálnym životom občanov a ich starosťami považujem za veľmi dôležité, pretože nepôsobia ako izolovaný celok, ale sú súčasťou života spoločnosti. A to je dôležité pri budova-

ní vedomia súdržnosti a jednoty našej krajiny.

A z pohľadu občana SR?

Každý občan dnes vníma, čo sa deje vo svete. Číta a vidí správy o rôznych obeťoch v rôznych regiónoch sveta. Aj na svojich cestách po Slovensku vnímam znepokojenie ľudí z toho, čo sa deje. Občania si želajú mier, spoluprácu a pokoj. Je úlohou politikov, ktorí dostali od ľudí dôveru, aby mier presadzovali, ale zároveň musíme budovať ozbrojené sily, ktoré sú pripravené zvládať akúkoľvek výzvu a brániť územnú celistvosť našej drahej vlasti.

Kde je v bezpečnostných súradniciach sveta a Európy miesto Slovenskej republiky?

Slovenská republika je súčasťou EÚ a NATO. Je to hodnotový, ekonomický a bezpečnostný priestor, ktorý nám garantuje hranice, kde sa môžeme rozvíjať a ekonomicky prosperovať. Samozrejme, že vždy na týchto medzinárodných fórach musíme presadzovať národnostný záujem Slovenskej republiky tak, aby naša politika zohľadňovala záujmy ľudí, ktorí tu žijú.

Čo na posilnenie tohto ukotvenia môže urobiť Slovensko a čo pre to budete robiť vy?

Vždy hovorím, že Slovensko je pre mňa na prvom mieste. Pri akomkoľvek rozhodovaní na medzinárodnej scéne musíme mať na zreteli, aké dosahy bude mať toto rozhodnutie na život ľudí. Tak sa správa zodpovedný politik. Zároveň voči partnerom v zahraničí chceme vystupovať ako predvídateľný partner, ktorý konštruktívne diskutuje o problémoch a je pripravený nastoliť mier a pokoj vo vojnových regiónoch.

Ako vnímate vývoj konfliktu na Ukrajine?

Je doslova hrôza čítať správy o tom, aké obete či už na vojnových líniiach, alebo medzi civilným obyvateľstvom prináša táto vojna. Zbúrané mestá, vyhorené dediny. Je našou morálnou povinnosťou dostať bojujúce strany za jeden rokovací stôl a dosiahnuť spravodlivý mier. Pred EÚ stojí mnoho diplomatickej práce a nemožno sa nechať odradiť prvotnými neúspechmi. Slovensko je pripravené pri mierových iniciatívach pomáhať a Bratislava sa môže stať miestom, kde by sa také stretnutie mohlo uskutočniť. Z organizovania podobného summitu už skúsenosti máme.

Aká je naša pozícia z tohto pohľadu?

Slovenská zahraničná politika sa musí uberať na všetky svetové strany a budovať vzťahy, ktoré budú prínosom na zlepšenie života ľudí na Slovensku. Zároveň využívať všetko pozitívne, čo vyplýva z nášho členstva v EÚ a NATO. Čo

sa týka vojny na Ukrajine naša pozícia je jasná. Želáme si na Ukrajine spravodlivý mier a o tom hovoríme všade v zahraničí. Napokon o tom boli aj moje rokovania s prezidentom Volodymyrom Zelenským. Slovenská vláda pomáha Ukrajine humanitárnymi a ekonomickými prostriedkami, čo potvrdilo aj naše spoločné rokovanie v Michalovciach a naň bude nadväzovať spoločné rokovanie na území Ukrajiny. Stačí len spomenúť naše dodávky energie. Zároveň hovoríme, že NATO sa nesmie stať súčasťou vojny na Ukrajine.

V decembri 2018 ste osobne navštívili našich vojakov v Afganistane. S akými pocitmi?

Afganistan je ťažkou skúšanou krajinou, ktorá prakticky ide z konfliktu do konfliktu. Tamojší ľudia si zaslúžia mier rovnako, ako my v Európe. Som veľmi hrdý na to, že naša vojenská misia odvádzala vysoko profesionálnu prácu

pri nastolení pokoja a stability aj v tomto ťažko skúšanom regióne, podobne ako v ďalších operáciách medzinárodného krízového manažmentu.

Ako vo všeobecnosti hodnotíte pôsobenie vojakov OS SR v zahraničí?

Ako skvelú prezentáciu Slovenskej republiky vo svete, na ktorú môžeme byť oprávnené hrdí. Sme síce vzhľadom na počet obyvateľov malý štát, ale máme možnosť ovplyvňovať rozhodnutia vo vplyvných medzinárodných organizáciách, no zároveň rovnako sa vieme spolupodieľať na nastolení pokoja, mieru a stability v regiónoch, kde sa predtým vraždili ľudia. Buďme hrdí na to, čo dokážeme! Aj keď o tom nebýva zmienka v každodenných správach, chcem sa všetkým príslušníkom našich ozbrojených síl poďakovať za prácu, ktorú za hranicami našej vlasti odvádzali a odvádzajú pre ľudí tam žijúcich. Podobne ďakujem všetkým

Prezident Peter Pellegrini 24. júla navštívil rezort obrany

vojakom, ktorí sa pripravujú doma a ktorí sú kedykoľvek schopní a ochotní pomôcť našim obyvateľom v prípadných krízových situáciách.

Je podľa vás ich aktuálne nasadenie v operáciách medzinárodného krízového manažmentu primerané?

Pevne verím tomu, že ministerstvo obrany, ako aj generálny štáb prijímajú zodpovedné rozhodnutia, ktoré zohľadňujú potenciál a personálne kapacity slovenských ozbrojených síl. Musíme mať na zreteli aj obranyschopnosť Slovenska, ktorá bola narušená nezodpovednými rozhodnutiami predchádzajúcich politikov a dnes riešime ako zabezpečiť obranu vzdušného priestoru najmä na východnej hranici. Na každom stretnutí žiadam našich partnerov, aby nám dodali náhradu za zbraňové systémy, ktorých sme sa nezodpovedne zbavili a teraz máme problém.

Aká je z vášho uhla pohľadu úloha vojakov v rámci domáceho krízového manažmentu?

Chcem zdôrazniť, že je jedna z kľúčových. Už som spomenul, ako sa aktívne zapájajú do krízových situácií, ktoré ohrozujú bežný život ľudí. Predurčuje ich na to výcvik, ako aj materiálne prostriedky. Z vlastnej skúsenosti viem, že spolupráca samospráv a ozbrojených síl počas krízových udalostí, keď je ohrozený majetok a životy ľudí, funguje veľmi dobre.

Zrejme vnímate deficit ozbrojených síl v oblasti modernizácie...

Vnímam. Ako hlavný veliteľ ozbrojených síl si želim, aby sme mali modernú armádu, ktorá dokáže brániť vlastnú krajinu a zároveň pomáhať v nestabilných regiónoch. No rovnako vnímam aj sociálne podmienky života

ľudí. V každom prípade – Slovenská republika si plní svoj záväzok a na budovanie ozbrojených síl vykladáme 2 percentá HDP. Je pritom dôležité nájsť rovnováhu, aby sme síce mali modernú armádu, ale aby sa nám ľudia neprepadávali do pásma chudoby. To sa nesmie stať.

Môže k zlepšeniu situácie v tejto oblasti prispieť aj prezidentský úrad?

Ako hlavný veliteľ ozbrojených síl budem viesť racionálny dialóg s ministerstvom obrany, ako aj s generálnym štábom. Obranyschopnosť štátu je v týchto časoch prioritou, zároveň je prioritou aj človek a jeho dôstojný život. Preto ako prezident so sociálno-demokratickými hodnotami budem hľadať medzi týmito dvomi polohami rovnováhu.

Na akých princípoch bude fungovať váš vzťah ako hlavného veliteľa ozbrojených síl s ministerstvom obrany a Ozbrojenými silami SR?

Na báze otvoreného dialógu. Hlavnú kompetenciu má ministerstvo obrany, ale ak bude potrebné, som pripravený a budem či už na domácej alebo medzinárodnej pôde presadzovať naše záujmy. Stále pritom platí, že na prvom mieste v mojej politike je Slovensko, pričom obrana štátu je jej kľúčovou súčasťou.

Čo od našich vojakov očakávate a čo by ste videli nerád?

V prvom rade od nich očakávam profesionálny výkon a pripravenosť brániť našu vlasť. Platí totiž, že ak neviete brániť sami seba, nemôžete potom pomôcť ani iným. Sústreďme sa na priority, aby naši vojaci boli pripravení plniť náročné úlohy v zložitom období. Armáda patrí z pohľadu ľudí medzi najdôveryhodnejšie zložky v štáte a pevne verím, že túto dôveryhodnosť si aj udrží. Vystupovaním, profesionalitou a odbornosťou.

Ako podporiť národnú hrdosť a odhodlanie brániť v prípade potreby svoju vlasť aj vo verejnosti?

Priznám sa, veľmi ma znepokojujú prieskumy, ktoré ukazujú slabé odhodlanie spoločnosti brániť svoju vlasť. Nevieť si predstaviť, čo by povedali na to naši dedovia, ktorí sa so zbraňou v ruke postavili fašizmu počas SNP. Preto si treba túto historickú udalosť ctiť a vzdávať úctu tým, ktorí bojovali a mnohí položili životy za našu slobodu. Aj preto podporujem budovanie historickej pamäte národa, čím si preživších bojovníkov týchto udalostí a rovnako si cťm pamätníky boja proti fašizmu v regiónoch. Chcem veriť tomu, že jedna vec je odpovedať na hypotetickú otázku o obrane vlasti, a druhá čeliť priamo takejto hrozbe, keď sú v ohrození vaši blízki, vaša rodná krajina.

Čo vám ako prvé zide na um, keď počujete slová Slovenské národné povstanie?

Joe Biden, Peter Pellegrini a Jens Stoltenberg na júlovom summite NATO vo Washingtone

Prebieha tichý zápas o pravdu, o vedomie mladej generácie, aj preto podporujem budovanie historickej pamäte národa a aj preto si treba ctiť Slovenské národné povstanie a vzdávať úctu tým, ktorí v ňom bojovali a mnohí z nich položili životy za našu slobodu.

Hrdosť, rešpekt a obrovská vďaka tým, ktorí sa nebáli postaviť proti najzločinnejšej ideológii v dejinách ľudstva. Mnohí z nich položili život za našu slobodu. Preživší tých čias si zaslúžia náš rešpekt a úctu. SNP nám umožnilo zaradiť sa medzi demokratické štáty a patrí medzi najvýznamnejšie dejinné míľniky v našej národnej histórii. Budme hrdí a ctíme si túto udalosť, pretože svojím odkazom o hrdinstve patrí medzi najsilnejšie pri budovaní nášho národného povedomia.

Prečo je dôležité vracat' sa k jeho odkazu?
Múdri ľudia hovoria, že ak zomrú poslední pamätníci poslednej vojny, vzniká podhubie na vypuknutie tej novej. Nedovoľme, aby sa táto veta naplnila. Nestraňme vlastnú historickú pamäť. Na sociálnych sieťach vidíme snahy prepisovať históriu, popierať holokaust, koncentračné tábory, vidíme snahy o poľudšťovanie fašistického režimu. Prebieha tichý zápas o pravdu, o vedomie mladej generácie, ktorá je vystavená týmto negatívnym vplyvom. Ak nebudeme udržiavať tradíciu, pripomínať si tieto udalosti, jedného dňa sa prebudíme do dňa, keď mladé generácie budú vyznávať ideológiu, proti ktorej

bojovali a strácali životy naši dedovia. To nemôžeme dopustiť!

Ako teda hovoriť s tými, ktorí znevažujú Povstanie, spochybňujú holokaust, atakujú naše medzinárodno-bezpečnostné ukotvenie?

Je to výzva pre nás všetkých. Spoločnosť je rozdelená, každý sleduje svoje médiá, každý žije vo svojej hodnotovej

bublíne. Prestali sme sa počúvať a prestali sme spolu hovoriť. Každý má svoju pravdu bez ohľadu na realitu. Nie raz staršia generácia nemá možnosť komunikovať s tou mladšou, spochybňujú sa základné hodnoty, na ktorých stojí naša štátnosť. Cesta k náprave nie je cesta na krátku vzdialenosť. Je dôležité, aby sme sa zomkli, aby sme spoločne definovali hodnoty, na ktorých stojíme, hodnoty, ktorým veríme – a potom sa tí, ktorí ich budú spochybňovať, dostanú na okraj. Aj o tom som hovoril vo svojom inauguračnom prejave.

Každým z nás otriasli atentáty na slovenského predsedu vlády Roberta Fica, ako aj na amerického prezidentského kandidáta Donalda Trumpa. Ako zastaviť takéto neprijateľné násilie?

Tieto útoky sú útokmi na demokraciu. Je tragické, keď nevraživosť rozdelenej spoločnosti vyústi do konania šialených jednotlivcov, ktorí si mylia argumenty s guľkou zo zbrane. Je to memento, že musíme konať, inak nás čakajú ďalšie činy jednotlivcov, ktorí budú presadzovať rýchle a násilné riešenia. Záleží od každého z nás, čo urobí, ako sa bude správať. Nie je to len o zmieri, ale aj o priznaní si zodpovednosti za stav, v ktorom je spoločnosť dnes. Bez prevzatia zodpovednosti nemožno hovoriť o zmieri, pretože potom je to len prázdna fráza. A žiaľ, práve o zodpovednosti sa hovorí len málo. Verím však v ľudskosť, slušnosť a korektnosť, ktorá je v každom z nás. Je len potrebné dať im priestor a podporu. To bude cesta k upokojeniu spoločnosti, ktorá sa dnes nachádza na križovatke. Každý z nás sa pritom rozhodne, ktorú cestu si vyberieme. O to viac želim Slovensku vzájomnú spolupatričnosť, mier a prosperitu.

Pavol Vitko

Foto: Jakub Neubauer, TASR, SITA

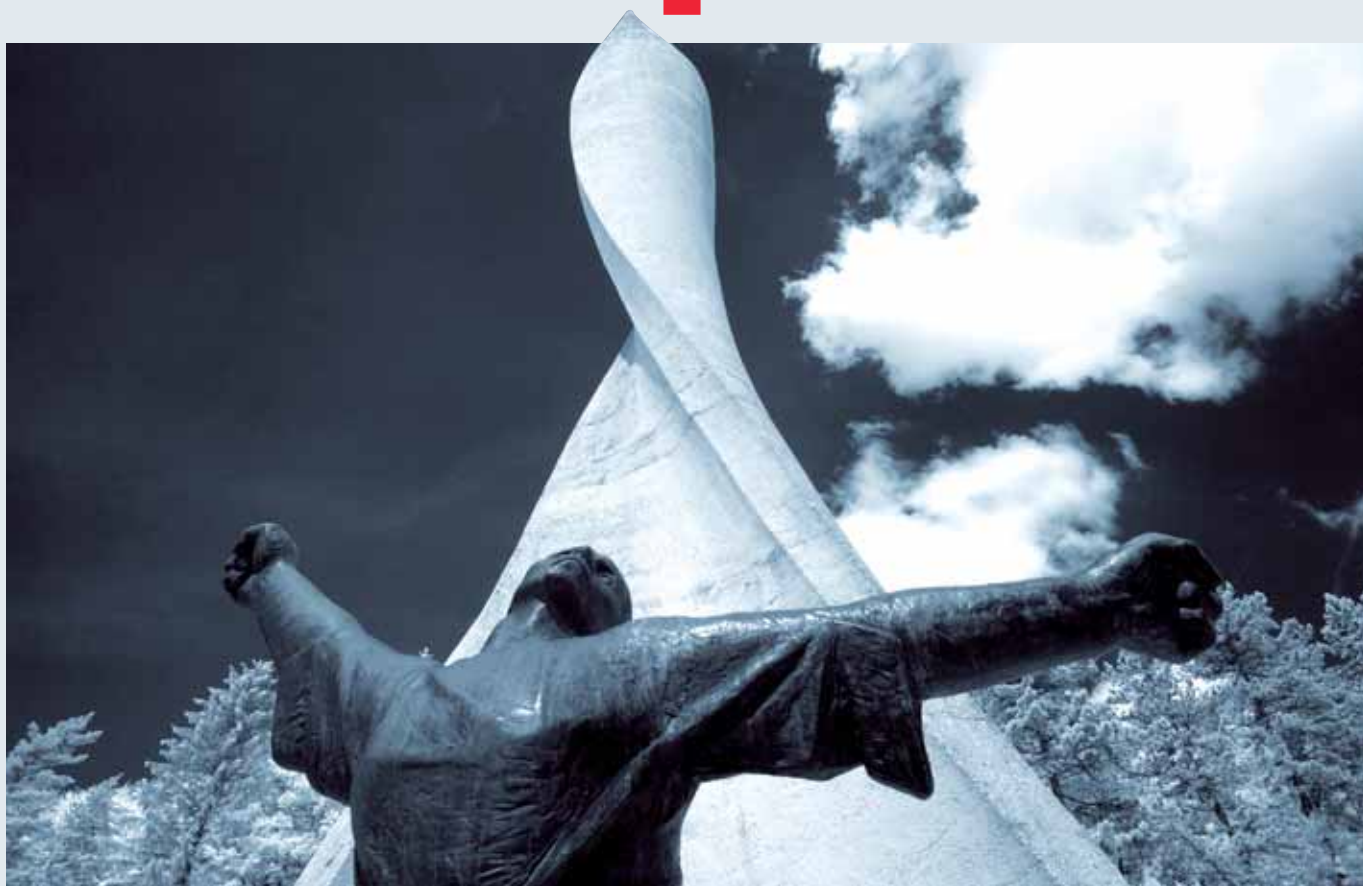

TÉMA

Slovenské národné povstanie v dátumoch a obrazoch

Národ povstal

Pplk. Mirko Vesel pri čítaní Proklamácie vojenského revolučného vedenia v bansko-bystrickom rozhlase 30. 8. 1944

Slovenské národné povstanie bolo vyvrcholením národnooslobodzovacieho boja na Slovensku počas druhej svetovej vojny, verejným odmietnutím ideí fašizmu a národného socializmu, významným vkladom do celosvetového ozbrojeného zápasu demokratických síl. Prinášame stručný ilustrovaný prehľad najdôležitejších udalostí, ako sa odohrali pred osemdesiatimi rokmi.

December 1943

Podpísaním Vianočnej dohody na tajnom stretnutí na Gajovej ulici v Bratislave vznikla Slovenská národná rada (SNR) ako spoločné politické vedenie protifašistickej opozície na území Slovenska. Dohodu podpísali komunisti a predstavitelia občianskej spoločnosti.

23. marca 1944

Československý prezident Edvard Beneš z exilu v britskom Londýne poveril dočasným vedením vojenského odboja na Slovensku podplukovníka generálneho štábu Jána Goliana, vtedajšieho náčelníka štábu Veliteľstva pozemného vojska v Banskej Bystrici.

Jednotky II. taktickej skupiny podporovala v úseku Telgárt – Hranovnica jednotka útočnej vozby pod velením kapitána Štefana Formendera. Skladala sa z tankovej rotы nadporučíka Jána Achimského a rotы protitankových kanónov nadporučíka Ondreja Galuščáka.

27. apríla 1944

Na rokovaní SNR s vojenskou delegáciou Jána Goliana vzniklo Vojenské ústredie SNR, zodpovedné za prípravu spolupráce s partizánskymi oddielmi a ich vyzbrojovanie.

Odsun ranených vojakov zo železničnej stanice Čremošné zabezpečoval aj sanitný vlak. Vpravo vojak ašpirant MUDr. Karol Kirschner.

20. júla 1944

V lesnej chate v katastri obce Čremošné v Žarnovickej doline sa konala schôdza ilegálnej SNR so zástupcami Vojenského ústredia SNR. Prerokovali sa na nej princípy a podmienky protifašistického ozbrojeného vystúpenia, posledné prípravy na Povstanie a potreba nadviazať spojenie s blížiacou sa Červenou armádou.

4. augusta 1944

Karol Šmidke a pplk. Mikuláš Ferjenčík odleteli do Moskvy ako delegácia SNR žiadajúca koordinovať povstalecké akcie s velením Červenej armády.

11. augusta 1944

Slovenská vláda vyhlásila na celom území štátu stanné právo.

20. augusta 1944

Vzbúрили sa Židia internovaní v tábore Nováky, o dva dni neskôr v Seredi a potom aj vo Vyhniach (dovedna asi 4 000 ľudí).

25. augusta 1944

Veliteľ Ján Golian vydal tajnú inštrukciu posádkam o ozbrojenom odpore v prípade prekročenia hraníc štátu nemeckými vojskami.

27. augusta 1944

Partizáni a vojaci majora Cyrila Kuchtu obsadili Ružomberok, oslobodili politických väzňov, vyhlásili obnovenie ČSR a mobilizáciu. Obsadením mesta bola fakticky prerušená železničná trať

Delostrelecký oddiel skupiny Jánošík pri Červenej Skale 17. 9. 1944 pred útokom na Besník

v údolí Váhu, zastavili sa i práce v miestnej zbrojovke.

28. augusta 1944

Vojaci martinskej posádky v spolupráci so železničiarimi a antifašistami pri po-

Improvizovaný pancierový vlak Štefánik na železničnej trati Pliešovce – Sása

Mobilizácia a vyzbrojovanie záložníkov vznikajúcej IV. taktickej skupiny, september 1944

Hliadka 1. čs. partizánskej brigády
J. V. Stalina, 1. október 1944

kuse o odzbrojenie zastrelili v martin-
ských kasárňach väčšinu členov skupiny
nemeckých vojakov pod vedením plu-
kovníka Otta, ktorá prichádzala z Ru-
munska.

29. augusta 1944

Nemecké vojská a policajno-bezpeč-
nostné jednotky začali okolo 10. hodiny
obsadzovať územie Slovenska. Ozná-
mil to prostredníctvom rozhlasu minister
obransy generál Ferdinand Čatloš.

Podplukovník generálneho štábu Ján
Golian vydal posádkam slovenskej ar-
mády rozkaz, aby začali klásť ozbroje-

ný odpor nemeckým okupačným silám.
Rozkaz so šifrou o vysťahovaní platil od
20. hodiny. Začiatok Povstania oznámil
Slobodný slovenský vysielateľ v Banskej
Bystrici.

30. augusta 1944

Plukovník Viliam Talský, spoluzodpo-
vedný za prípravu Povstania v dvoch
kľúčových divíziách na východnom Slo-
vensku, namiesto dohodnutého plánu
odletel do Poľska a zanechal divízie
v chaose bez velenia. Nemcom sa ich
podarilo rýchlo odzbrojiť. K partizán-
om prešla, alebo vlastné partizán-
ske jednotky vytvorila necelá tretina
z 30 000 dobre vyzbrojených mužov
slovenskej armády, ktorí mali podporiť
Červenú armádu v Karpatoch.

31. augusta 1944

V Banskej Bystrici vzniklo Veliteľstvo 1.
česko-slovenskej armády na Slovensku
na čele s plukovníkom Jánom Golianom.

1. septembra 1944

SNR prijala Deklaráciu, v ktorej vyhlá-
sila obnovenie ČSR a prevzatie všetkej
moci na Slovensku.

Obranné postavenie 22./III. pešieho
práporu kapitána Ondreja Búrika
začiatkom októbra 1944. Prápor pôsobil
v obrane priestorov Dúbrava, Jalná,
Hronská Breznica až do konca októbra
1944. Činnosť ukončil v masíve Poľany na
začiatku novembra 1944.

2. septembra 1944

V tiesňave pod hradom Strečno neďale-
ko Žiliny sa rozpúťali najťažšie povsta-
lecké boje.

5. septembra 1944

Plénium SNR si zvolilo predsedníctvo.
Tvorili ho Karol Šmidke, Gustáv Husák,
Daniel Ertl za KSS, Vavro Šrobár, Jozef

Postavenie 2 cm protiletadlového kanóna
vz. 36 Oerlikon z 22. batérie VI. taktickej
skupiny

Presun pešej roty poručíka Jozefa Petroviča. Od 2. do 10. septembra 1944 bola nasadená do
bojov o Dubnú Skalu. Potom sa presunula do Sučian a Kraľovian, kde bol jej prápor v bojoch
rozbitý. Zvyšky roty boli začlenené do jednotiek III. a IV. taktickej skupiny.

Letisko Tri Duby pri Zvolene, hlavná základňa jednotiek Leteckej skupiny Kollár

Lettrich a Ján Ursíny za Demokratickú stranu.

Na povstaleckom území sa uskutočnila prvá mobilizácia do 1. čs. armády na Slovensku, jej stav dosiahol 47 000 osôb.

Na návrh spolupredsedy SNR Vavra Šrobára povýšili Jána Goliana do hodnosti brigádneho generála a stal sa členom SNR.

Po obsadení Popradu postúpili ne-

Pracovňa gen. J. Goliana (druhý zľava) počas porady s dôstojníkmi, zľava: mjr. ČA I. I. Skripka-Studenskij, sprava: pplk. MVDr. M. Ferienčík, stojaci: mjr. gšt. J. Tóth, september 1944

mecké jednotky na Horehronie, kde ich povstalecká armáda zastavila pri obci Telgárt. Po stabilizácii línie prešli vojaci do úspešného protiútoku (proti-ofenzívy) a dokázali nemecké jednotky zatlačiť späť.

Prezident Jozef Tiso prijal demisiu vlády Vojtecha Tuku a pod tlakom Nemecka vymenoval novú vládu, ktorej predsedom sa stal Štefan Tiso.

7. septembra 1944

Veliteľom partizánskych oddielov sa stal Karol Šmidke.

8. septembra 1944

Červená armáda a 1. čs. armádny zbor v ZSSR začali útok na Duklianský prie-smýk na slovensko-poľských hraniciach.

Major gšt. Július Nosko vyhodnocuje situáciu na povstaleckom území

Začala sa Karpatsko-duklianska (výcho-dokarpatská) operácia vojsk Červenej armády a 1. československého armádneho zboru aj s cieľom pomôcť SNP.

10. septembra 1944

Vstúpila do platnosti nová organizácia povstaleckej armády. Dve vojenské ob-ranné oblasti boli zmenené na šesť tak-tických skupín.

Protipartizánska jednotka SS Jo-sef, zložená z českých a slovenských Nemcov a hlinkovcov, sa začala formo-vať v Bratislave. Pôsobila na Morave a na Slovensku.

2. čs. samostatná paradesantná brigáda v ZSSR odlieta na pomoc povstalcom

Banská Bystrica – pohľad na povstaleckú autokolónu

Vojenská hláska v priestore Banskej Bystrice

Sovietske lietadlo Lisunov Li-2 na letisku Tri Duby

16. septembra 1944

Vznikol Hlavný štáb partizánskych oddielov na Slovensku.

17. septembra 1944

Po druhej mobilizácii 1. česko-slovenská armáda na Slovensku okrem rôznych druhov armádnych jednotiek a útvarov vrátane leteckej skupiny disponovala 16 pešími prápormi, šiestimi delostreleckými oddielmi a 32 delostreleckými batériami.

Štyri americké lietadlá B-17 priviezli na letisko Tri Duby americkú styčnú vojenskú misiu.

Na povstalecké územie priletel 1. čs. stíhací letecký pluk v ZSSR

18. septembra 1944

Nad povstaleckým územím bola vysadená aj britská styčná vojenská misia.

koniec septembra 1944

V Žiline sa začala formovať protipartizánska jednotka Edelweiss majora grófa Erwina Thun-Hohensteina. Veliteľom slovenského oddielu bol Ladislav Nižňanský.

3. októbra 1944

Po ťažkom boji s jednotkami 3. a 4. taktickej skupiny a partizánmi jednotka

Nástup pechoty do bojov pri Strečne

Schill obsadila Žiar nad Hronom, zaisťovala nezničené mosty cez Hron a rýchlo postupovala na Zvolen.

6. októbra 1944

Vojská 1. československého armádneho zboru a Červenej armády v priestore Duklianskeho priesmyku vstúpili na územie Slovenska.

7. októbra 1944

Divízy generál Rudolf Viest prevzal funkciu hlavného veliteľa povstaleckých

Generál Rudolf Viest vo svojej pracovni na Veliteľstve 1. ČSA v Banskej Bystrici

vojsk. Vymenil dovtedajšieho veliteľa generála Jána Goliana, ktorý sa stal jeho zástupcom.

14. októbra 1944

Povstalci sa z bezpečnostných dôvodov rozhodli premiestniť zlatý poklad, uložený v trezoroch Slovenskej národnej banky v Banskej Bystrici, a letecky ho dopravili do Moskvy, aby sa nedostal do rúk nemeckých okupantov. Išlo o 157 kg zlata, 569 kg striebra a 133 kg iných vzácnych kovov.

Letisko Tri Duby pred odletom delegácie SNR do Londýna, 7. 10. 1944

Dňa 1. októbra 1944 sa v Detve konala jediná oficiálna prehliadka partizánov počas SNP

Prehliadka I. partizánskej brigády M. R. Štefánika v Detve 1. októbra 1944, na ktorej sa zúčastnilo vedenie armády aj HŠPO. Zľava P. A. Veličko, vzaľu R. Slánský, gen. J. Golian, K. Šmidke, mjr. M. Carihradskij, plk. A. N. Asmolov, pplk. Chrapko, kpt. Kononov.

Nástup do boja na Ostrô

18. októbra 1944

Bombardovaním Banskej Bystrice, Lipovskej Osady a Brezna sa začal generálny útok nemeckých okupačných vojsk na pozície povstaleckého územia.

25. októbra 1944

Začala sa evakuácia Banskej Bystrice pred príchodom nemeckej armády.

27. októbra 1944

Politickí, partizánski a vojenský predstavitelia Povstania sa presunuli z Banskej Bystrice do katastra obce Donovaly.

Nemecká armáda po dvojmesačných bojoch obsadila sídlo povstaleckého územia – Banskú Bystricu.

28. októbra 1944

Veliteľ 1. česko-slovenskej armády na Slovensku generál Rudolf Viest vydal na Donovaloch rozkaz o prechode armády na partizánsky spôsob boja. 1. česko-slovenská armáda na Slovensku ako organizovaný vojenský celok zanikla.

30. októbra 1944

Generál Hermann Höfle za spoluúčasti predstaviteľov slovenskej vlády, ktorú už viedol Štefan Tiso, usporiadal v Ban-

Vykládanie materiálu z amerického lietadla B-17 na povstaleckom letisku Tri Duby 6. októbra 1944

skej Bystrici vojenskú slávnosť. Prezident Jozef Tiso slúžil omšu, vyznamenal príslušníkov Zbraní-SS a verejne poďakoval Hitlerovi za potlačenie Povstania.

3. novembra 1944

V Pohronskom Bukovci zajali povstaleckých generálov Jána Goliana a Rudolfa Viesta, neskôr ich vypočúvali v Banskej Bystrici a Bratislave. Po vypočúvaniach nasledoval prevoz do Berlína, kde oboch generálov napriek platným medzinárod-

ným dohodám o ochrane vojnových zajatcov odsúdil vojenský súd na trest smrti. Popravili ich údajne v druhej polovici marca 1945 v koncentračnom tábore Flossenbug v Nemecku.

20. októbra 1993

Rozhodnutím Národnej rady SR sa 29. august stal štátnym sviatkom Slovenskej republiky.

Foto: Múzeum SNP

Letcom pomáhala aj miestne obyvateľstvo

Výstup do hôr cez Richtárovú – koniec októbra 1944

Vojnová Slovenská republika (1939–1945) mala rozlohu 38 055 km² a 2 660 000 obyvateľov. Povstanie zasiahlo 50 percent územia Slovenska, na ktorom žili dve tretiny obyvateľov.

Hlinkova slovenská ľudová strana mala v roku 1936 36 000 členov, v roku 1943 ich už bolo vyše 300 000. Hlinkova mládež mala v roku 1942 viac než 200 000 členov (z toho 7 000 činovníkov). Hlinkova garda mala po auguste 1939 100 000 členov a 70 000 čakateľov. Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy mali ešte v marci 1945 5 867 členov. Rodobrana mala v roku 1939 podľa odhadov 25 000 až 30 000 členov.

Hlavnou zbraňou jednotlivca bola československá puška vz. 24 kalibru 7,92 mm. Ďalšími povstaleckými zbraňami boli pištoľ vz. 24 (ČZ Strakonice) ľahký guľomet vz. 26 (Zbrojovka Brno, Považská Bystrica) ťažký guľomet vz. 24 (Jareček Praha) ťažký guľomet vz. 37 (Zbrojovka Brno)

Viac než 90 percent účastníkov SNP tvorili etnickí Slováci, prevažne katolíci. V partizánskych a povstaleckých jednotkách na Slovensku však bojovali antiľastisti 30 národov a národností:

Českí a rusínski občania ČSR	do 2 000
sovietski občania	3 000
Židia	1 650
Maďari	800
Francúzi	400
Bulhari, Poliaci	70 až 100
Juhoslovania	100
Nemci	100
Angličania a Američania	50

80. výročie Sloven

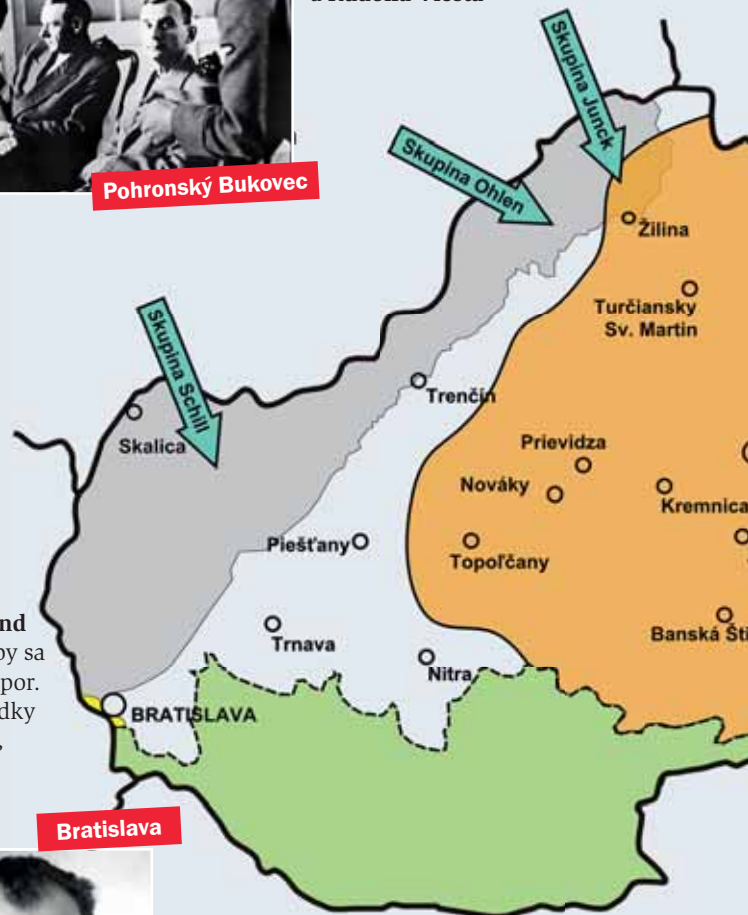
Pohronský Bukovec

V Pohronskom Bukovci zajali 3. novembra 1944 povstaleckých generálov Jána Goliana a Rudolfa Viesta

Bratislava

Minister obrany Ferdinand Čatloš vyzval vojakov, aby sa Nemcom nestávali na odpor. Poslúchli ho najmä posádky na západnom Slovensku, ktoré sa k Povstaniu nepridali.

Bratislava

Podpísaním Vianočnej dohody v decembri 1943 vznikla Slovenská národná rada ako spoločné politické vedenie protifašistickej opozície na území Slovenska. Jej podpredsedom a poverenímkom pre veci vnútorné sa stal podpredseda komunistickej strany Gustáv Husák.

Povstalecká 1. česko-slovenská armáda na Slovensku mala k dispozícii 16 peších práporov a 8 samostatných rôt. Jej výzbroj tvorili:

pušky	46 000
samopaly	4 000
guľomety	2 700
kanóny a húfnice	200
minomety	100
lietadlá	34
aktuálne bojascapné tanky	24
stíhače tankov	2
pancierové vlaky	3

Len 37 % obyvateľov vojnového Slovenska vyhovelo kritériám rasovej čistoty a mohli splynúť s germánskou rasou. Zvyšných 67 % malo byť po vojne odsunutých na východ a eliminovaných.

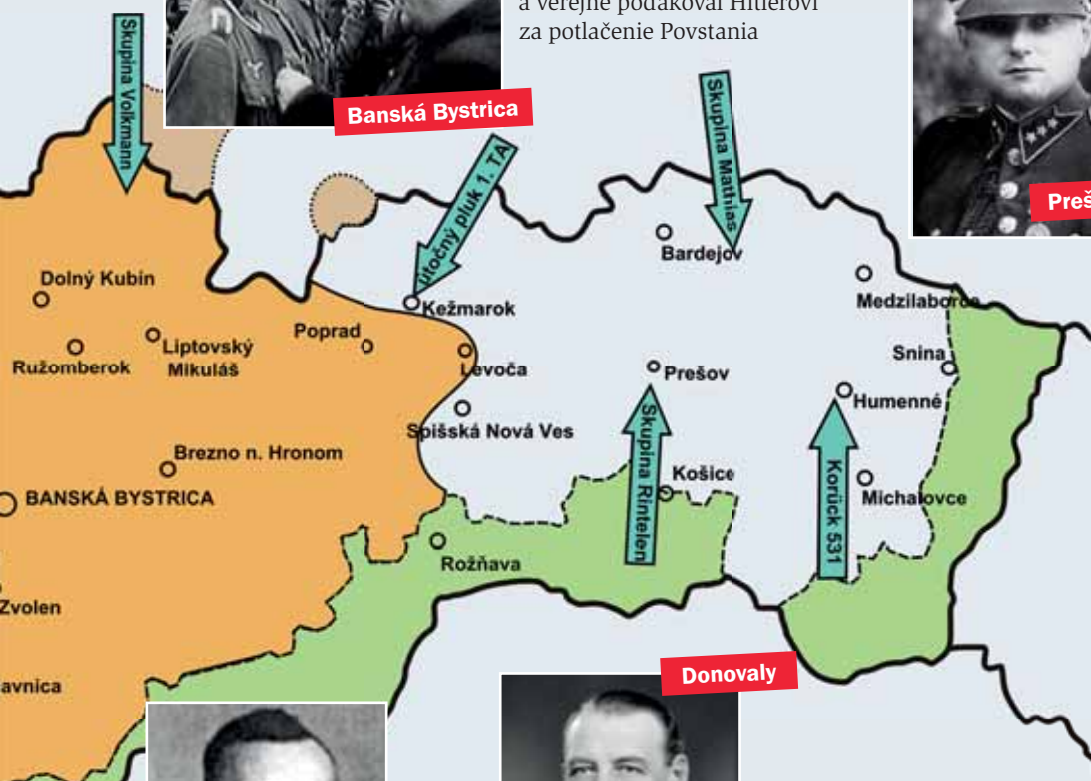
ského národného povstania

Jozef Tiso v Banskej Bystrici
30. októbra 1944 slúžil
ďakovnú omšu, vyznamenal
príslušníkov Waffen-SS
a verejne poďakoval Hitlerovi
za potlačenie Povstania

30. augusta 1944 veliteľ
Armádneho veliteľstva
v Prešove **Augustín Malár**
vyzval jednotky, aby sa vrátili
do kasární, lebo Povstanie
vypuklo predčasne. Nemci obe
východoslovenské divízie
(cca 30 000 mužov) bez
odporu odzbrojili.

Vojská 1. československého
armádneho zboru a Červenej
armády v priestore **Duklianskeho**
priesmyku vstúpili 6. októbra 1944
na územie Slovenska

Podplukovník generálneho štábu
Ján Golian vydal 29. augusta 1944
posádkam slovenskej armády
rozkaz, aby začali klásť ozbrojený
odpor nemeckým okupačným silám

Veliteľ 1. československej
armády na Slovensku generál
Rudolf Viest vydal 28. októbra
1944 rozkaz o prechode armády
na partizánsky spôsob boja

POVSTALCI
47 000 neskôr 60 000 vojakov pravidelnej armády a 18 000 partizánov aj mimo povstaleckého územia:
zdroje sa líšia, ale podľa povojnových údajov mali 1 720 padlých, 3 600 ranených, asi 10 000 zajatých povstalcov.
Do 30. októbra 1944 Nemci ukoristili asi 80 diel, 600 nákladných áut, 3 pancierové vlaky, viacero nákladných vlakov, 300 koní a získali štátnu pokladnicu s hotovosťou 2,8 miliardy korún.

NEMCI
48 000 až 50 000 vojakov,
4 200 padlých, 5 000 ranených,
300 zajatých.
Prišli tiež o 130 diel a mínometov,
o približne 20 tankov a samohybných diel, 28 lietadiel, 210 automobilov rôznej kategórie a 1 pancierový vlak.

Od 26. júla 1944 do konca vojny vysadil Hlavný štáb partizánskeho hnutia v Kyjeve na území Slovenska 53 organizátorských skupín s asi 1 200 osobami.

Povstalecké pancierové vlaky

Myšlienka spojzduť pancierový vlak Štefánik vznikla pred niekoľkými rokmi. Prišli s ňou pracovníci Múzea SNP v Banskej Bystrici a nadšenci z Klubu historickej techniky zo Zvolena. Zapáčila sa aj ďalším partnerom a po spoločných rokovaní sa začali rekonštrukčné práce na vozňoch.

Spojzdenú súpravu sme zostavili z vozňov rôzneho pôvodu – originálov i replík. Z dvoch pôvodných vozňov bolo možné jednoznačne identifikovať len tankový, pochádzajúci z improvizovaného pancierového vlaku Štefánik (IPV-I). Do jeho podoby sme sa snažili po všetkých stránkach upraviť aj oživenú súpravu. Celý projekt preto nesie názov Pancierový vlak Štefánik. Vlak predstavili verejnosti koncom augusta 2009 a symbolicky zavŕšil oslavy 65. výročia Slovenského národného povstania.

Tank na koľajniciach

Po vypuknutí Povstania pociťovala 1. československá armáda na Slovensku nedostatok ťažkých zbraní, najmä tankov. Prišlo sa preto k stavbe improvizovaných pancierových vlakov, ktoré sa počas druhej svetovej vojny pomerne dobre osvedčili. Stavalo sa podľa predvojnového československého predpisu. Súprava bola na základe skúseností nemeckej, sovietskej a aj slovenskej armády doplnená o tankové vozne.

Povstalecký pancierový vlak mal predsunutý plošinový vozeň, za ním delový a guľometný vozeň, a samozrejme, parnú lokomotívu. Tankové vozne boli zaradené pred a za lokomotívou, prípadne na koniec súpravy. Dielne slovenských železníc vo Zvolene na stavbu týchto vozňov použili vagóny radu Vd a Vl. Na zástavbu do tankových vozňov určili nepojazdné tanky Škoda Lt vz. 35. Pancierový vlak IPV-I Štefánik (veliteľ npor. Anton Tököly, neskôr kpt. František Adam) mal tri tankové vozne, z toho jeden záložný. Vlak IPV-II Hurban (veliteľ kpt. Martin Ďuriš-Rubanský) mal tiež tri tankové vozne.

Posledný IPV-III T. G. Masaryk (veliteľ kpt. Ján Kukliš) mal štyri tankové vozne, z toho dva záložné. Delový a guľometný vozeň boli po konštrukčnej stránke podobné. Vznikli z dvoj-osových vozňov radu U na prepravu uhlia. Do vozňa vstavali drevenú konštrukciu, medzery boli vysypané štrkom a doplnené oceľovými doskami slúžiacimi ako obrnenie. Delový vozeň mal vo svojej výzbroji jeden 8 cm kanón vz. 5/8, dva ťažké guľomety a slúžil aj ako veliteľský. Guľometný vozeň mal vo

Pancierový vlak Štefánik v auguste 2009 v stanici Banská Bystrica

„Za päť rokov trvania projektu videlo vlak Štefánik viac ako 250-tisíc návštevníkov, za ktorými vlak precestoval vyše 2 000 kilometrov po koľajniciach Slovenskej republiky a 3 000 kilometrov po európskych cestách.“

výzbroji päť ťažkých guľometov a slúžil pre zástupcu veliteľa vlaku. Ako ťažné vozidlo bola použitá opancierovaná lokomotíva radu 320.2.

Štefánik, Hurban, Masaryk

Rozkaz na stavbu pancierového vlaku Štefánik vydali už 4. septembra 1944. Stavba prebiehala v dielňach Slovenských železníc vo Zvolene. Prvý vlak Štefánik bol hotový v rekordnom čase 14 dní, druhý Hurban dokonca za jedenásť. Vráťane tretieho Masaryka boli vlaky postavené spolu za päť týždňov. Do bojov zasiahli ako prvé vlaky Štefánik a Hurban začiatkom októbra 1944. Štefánik pri Starej Kremnici a Hurban pri Čremošnom. Zatiaľ čo Štefánik poväčšine operoval na juhozápadnom úseku frontu v rámci III. taktickej skupiny (Zvolen – Hronsá Dúbrava, Zvolen – Krupina), Hurban bol nasadzovaný v rámci bojov na trati Harmanec – Čremošné a Brezno – Červená Skala. Masaryk bol nasadený koncom októbra do ťažkých obranných bojov na trati Brezno – Červená Skala. V posledných dňoch odporu povstaleckej armády boli vlaky sústredené do priestoru Harmanec – Uľanka, kde ich posádky opustili a po porážke Povstania sa stali korisťou nemeckej armády. Do dnešných dní sa zachoval len tankový vozeň IPV-I Štefánik a guľometný vozeň pochádzajúci pravdepodobne z IPV-II Hurban.

Znovuzrodenie pancierového vlaku

Vozne pancierového vlaku Štefánik boli pred jeho rekonštrukciou vystavené ako nepojazdné exponáty na rôznych miestach. Guľometný vozeň bol vystavený v skanzene ťažkých zbraní pri Múzeu SNP v Banskej Bystrici. Tankový vozeň bol vystavený vo vstupných priestoroch areálu ŽOS Zvolen, a. s. Na zostavenie oživej súpravy IPV bolo potrebné doplniť lokomotívu, plošinový a delový vozeň. Pôvodný delový vozeň z pancierových vlakov sa nezachoval.

Na sprevádzkovanie pancierového vlaku Štefánik sa použila replika delového vozňa postaveného pre nakrúcanie filmu „Deň, ktorý neumrie“ a ako replika plošinového vozňa zasa vagón od KHT Zvolen. Do dnešných dní sa nezachoval na Slovensku ani jeden rušeň radu 320.2. Na prezentáciu obnoveného pancierového vlaku Štefánik sa preto použil parný rušeň 422.0108. Pred začiatkom opravy sa urobila technická prehliadka a určený nevyhnutný rozsah opravy každého vozňa. Samotná preprava vozňov do depa prebehla v sobotu 20. júna 2009. Rekonštrukčné práce sa museli rozvrhnúť na dlhšie obdobie. Prvá časť rekonštrukčných prác bola zameraná na opravy vozňov a druhá na obnovu ich vojenských nadstavieb.

Štefánik púta pozornosť

Oživenie pancierového vlaku Štefánik prinieslo neočakávaný úspech. V roku 2009 vlak navštívilo asi 40 000 ľudí. Pokračovanie v projekte malo symbolický význam, pretože v roku 2010 sme si pripomenuli 65. výročie oslobodenia Slovenska a skončenia druhej svetovej vojny. Počas projektu sme sa snažili umiestniť rekonštrukcie bojov práve do miest, kde pancierové vlaky počas Povstania naozaj bojovali.

V Banskej Bystrici 28. augusta 2009 predstavili rekonštrukciu vlaku Štefánik do autentickej podoby

Pancierový vlak Štefánik v septembri 1944

Október 1944 – pancierový vlak Hurban

Pancierový vlak Masaryk, október 1944

Prvou veľkou ukážkou bola rekonštrukcia nasadenia vlaku pri obci Stará Kremnička v roku 2009. Vďaka vhodným podmienkam sa podarilo tieto „boje“ umiestniť priamo na miesta, kde sa bojovalo na prelome septembra a októbra 1944. V roku 2010 sme v tomto trende pokračovali a najväčšia ukážka sa uskutočnila pri obci Dobrá Niva, kde IPV-I zasiahol do bojov v októbri 1944. Ďalšie menšie ukážky „vlaku v boji“ sa organizovali v rámci železničarských prezentačných akcií po celom Slovensku. Boli to Preteky parných rušňov Grand Prix vo Zvolene, Prebúdzanie Katky v Košiciach či Rendez v Bratislave. Ďalšou podobnou akciou bola ukážka vlaku na národných leteckých dňoch v Piešťanoch a na Sliachi.

Od začiatku bolo našim cieľom zachovať pancierový vlak Štefánik pre budúce generácie. Aj preto mal projekt vzdelávací charakter, vďaka čomu sa nám podarilo vyškoliť viac ako 120 lektorov z radov študentov. Za obdobie päť rokov trvania projektu videlo vlak Štefánik viac ako 250-tisíc návštevníkov, za ktorými vlak precestoval vyše 2 000 kilometrov po koľajniciach Slovenskej republiky a 3 000 kilometrov po európskych cestách. V roku 2014 sa vlak Štefánik stal súčasťou osláv 70. výročia SNP. Po ukončení projektu sa originálne vozne stali súčasťou expozície Múzea SNP. Veríme, že v budúcnosti sa podarí realizovať ich dôstojné umiestnenie v novej zastrešenej expozícii.

Ing. Dalibor Lesník, PhD. Marian Uhrin, PhD.

Múzeum SNP

Foto: Múzeum SNP, TASR

Zbrane povstalcov

Protitankový kanón

Sovietsky 45 mm protitankový kanón vzor 1937 tvoril podstatnú časť protitankovej výbroje 2. čs. paradesantnej brigády v SNP. História siaha do roku 1931, keď do výbroje sovietskej armády bol prijatý 37 mm protitankový kanón vzor 1930, ktorý sa licenčne vyrábal na základe nemeckého kanónu 3,7 cm PaK 35/36, skonštruovaného firmou Rheinmetall. Postupne bol sovietskou stranou modernizovaný a upravova-

ný a stal sa pomerne účinnou protitankovou zbraňou najmä proti ľahším a stredným tankom a obrnenej technike, no v boji s modernejšími ťažkými nemeckými tankmi už neuspel. Pre parabrígu a povstalecké jednotky bol však vítanou pomocou. Používal sa aj na priamu delostreleckú podporu pechoty. Maximálny dosah kanónu bol 4 450 metrov a jeho obsluhu tvorilo 3 až 5 vojakov. Dokázali vystreliť 15 až 20 výstrelov za minútu.

..... Text a foto: Múzeum SNP, Vojský historický ústav – Vojské historické múzeum, múzejné oddelenie Svidník

Účinný Degťarevov guľomet

Najmä vo výbroji partizánskych jednotiek boli aj sovietske ľahké guľomety DP-27 Degťarev, charakteristické svojím tanierovým zásobníkom na vrchnej časti zbrane. Boli dodávané na Slovensko v rámci leteckej pomoci SNP a ešte pred tým ako výbroj pre partizánske skupiny vysadené zo ZSSR. Zaujímavé je, že tieto zbrane sa dostali aj do slovenskej armády, ktorá ich ukoristila pri svojom ťažení na východnom fronte. Inak guľomety prijala do svojej výbroje aj fínska a nemecká armáda. Nechýbali ani vo výbroji 1. čs. armádneho zboru. Zbraň bola určená pre overený a rozšírený puškový náboj kalibru 7,62×54 mm.

Útočný granát vzor 34

Vo výbroji povstaleckých jednotiek sa v pomerne veľkých počtoch nachádzali československé útočné ručné granáty vzor 34. Označovali sa buď ako ostrý útočný granát vz. 34 (OUG vz. 34), alebo ostrý nárazový ručný granát vz. 34 (ONRG-34). Útočný granát bol plnený 100 – 110 g TNT (tritolom). Smrtiaci účinok črepín bol 5 až 10 metrov. Účinok spôsobujúci poranenie bol až do 200 metrov. Hmotnosť granátu bola 340 gramov. Súčasťou granátu boli dve poistky: zamykacia a vrhová. Zamykacia poistka zabezpečovala manipuláciu s granátom počas prepravy a pred jeho použitím, znemožňovala odvinutie pásky vrhovej poistky. Granát sa odisťoval pootočením poistky o 90° a jej vytiahnutím z tela granátu. Spätným otočením poistky sa granát mohol opäť zaistiť.

Gul'omet z práporu Breza

Na bojisko pri Čremošnom bol 20. septembra 1944 presunutý aj 6/I. peší prápor Breza pod velením kapitána Ignáca Živčáka. V rámci obranného úseku Jaseň patriaceho do I. taktickej skupiny pôsobil prápor Breza až do 27. októbra 1944. Do bojov zasiahol najmä začiatkom októbra 1944 počas najväčšieho náporu Panzer Division Tatra na povstaleckú obranu. Pri terénnom

výskume pracovníkov Múzea SNP v roku 1966 boli v lokalite Hrádky objavené pozostatky postavení práporu Breza z jesene 1944. Okrem iných predmetov pracovníci objavili aj gul'omet vz. 26 s výrobným číslom 8859. Gul'omet vyrobila Zbrojovka Brno v roku 1929 a bol zaradený do Horského pešieho pluku 4. Múzeum SNP ho získalo v roku 1966.

Protitanková mína vz. 41

Slovenská armáda pomerne promptne reagovala na potrebu zaviesť protitankové míny. Veliteľ Sborového pionierskeho parku (SPP) nadporučík Titus Iskra skonštruoval mínu pomerne jednoduchej konštrukcie. Armáda objednala pod označením Mína proti útočnej vozbe vz. 41 päťtisíc kusov vo firmách Sandrik Dolné Hámre a J. Lichardus, kovopriemysel Ružomberok. Výrobu v Dolných Hámroch obnovili po vypuknutí SNP a do výroby sa zapojili aj Slovenské strojárne vo Vyhníach. Výrobu prerušil postup nemeckých jednotiek ohrozujúci miesta výroby. Výroba mín sa presunula do Podbrezovej – Piesku a do vytvorenej Vojenskej továrne 1 v Hronci. Povstalecká armáda objednala päťtisíc mín vz. 41 s termínom dodania do 26. októbra 1944. Po splnení prvej objednávky sa plánovala aj druhá, v rovnakom počte. Míny vyrábané v Podbrezovej boli ďalej priebežne modifikované. Ing. Ladislav Hruškovič skonštruoval pre mínu zjednoduše-

ný zapaľovač. V Podbrezovej výroba mín vz. 41 pokračovala až do konca októbra 1944, aj neskôr v Hronci a na Troch Vodách pre potreby partizánskych jednotiek. Predmet získalo Múzeum SNP v roku 1964.

Horský kanón zo Škodovky

Horský kanón vz. 15 č. 372 vyrobili v Škoda Werke Pilsen a rakúsko-uhorská armáda ho prevzala 28. januára 1916. Po skončení prvej svetovej vojny sa dostal do výzbroje československej armády a patrila Delostreleckému pluku 11. Po vzniku slovenskej armády v roku 1939 sa dostal do výzbroje Delostreleckého pluku 4 v Prešove. Neskôr ho uložili do skladov Ústrednej zbrojnice v Trenčíne. V júli 1944 kanón presunuli do skladov Odbočky Zbrojnice I vo Zvolene. Po vypuknutí Povstania bola postavená štvordelová batéria 7,5 cm horských kanónov vz. 15. Batéria sa pod velením por. del. Bednárika presunula do Turca, kde bola nasadená v obci Priekopa. Neskôr batériu prideliť k jednotkám II. slovenskej partizánskej brigády M. R. Štefánika (npor. Viliam Žingor). Až do 20. septembra 1944 pôsobila na Martinských holiach. Potom ju prideliť

k III. taktickej skupine, v rámci ktorej pôsobila až do konca SNP. Delá boli rozmontované a zakopané. Po skončení vojny delá vykopali a presunuli do kasárni v Brezne, odkiaľ sa jeden kanón vz. 15 dostal do zbierok vznikajúceho Múzea SNP v Banskej Bystrici.

Pamätník a múzeum Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici
patrí do pôsobnosti Ministerstva obrany SR

Dom ako socha

Už na prvých oslavách Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici v auguste 1945 zaznela myšlienka výstavby pietneho miesta, pamätníka padlým.

Myšlienka v roku 1953 opäť rezonovala v záveroch vedeckej konferencie SAV a 22. decembra 1954 sa pretavila do uznesenia 49. schôdze Sekretariátu ÚV KSS, ktoré konštatovalo, že múzeum má sídliť v Banskej Bystrici. K zlúčeniu idey pamätníka s múzeom došlo po roku 1957.

Architekt Dušan Kuzma

Pri prvých projektoch sa uvažovalo o dvoch miestach. Jedným z nich boli priestory pod hradnými múrmi, kde je pamätník dnes, ale vážnym kandidátom bol aj Bánoš. Ten preferoval architekt Ján Svetlík s návrhom, ktorý pripomína bratislavský Slavín. Pamätník na Bánoši presadzoval aj architekt a urbanista Ladislav Beisetzer, autor pamätníka francúzskym partizánom pri Strečne a Jána Švermu na Ostredku. Ani jeho návrh sa nerealizoval.

Múzeum Slovenského národného povstania vzniklo 8. mája 1955 a jeho prvým sídlom sa stala budova historickej radnice, kde bola už o rok skôr sprístupnená stála expozícia. V roku 1957 SAV priznala Múzeu SNP vedecký charakter, a tak sa stalo celonárodným múzejným a vedeckým ústavom. Nové postavenie si vyžadovalo aj adekvátne priestory a technické vybavenie. Preto sa oprášila myšlienka výstavby pamätníka spojeného s múzeom. Spočiatku boli v hre obe lokality – v Bystrici aj na Bánoši, lenže múzeu priestor mimo mesta nevyhovoval. Víťazi urbanistickej súťaže Milan Kodoň a Emanuel Hruška navrhli dnešný priestor v historickej časti mesta.

Pôvodný víťazný návrh Dušana Kuzmu
z roku 1959

Mimoriadna stavba

Na začiatku bola súťaž v roku 1952, na ktorej sa zúčastnili aj absolventi Fakulty architektúry Dušan Kuzma a Vojtech Vilhan. No súťaž nerozhodla o realizácii, a tak bola o päť rokov vypísaná druhá. V nej Dušan Kuzma získal prémii. Rozhodnutie o lokalite pre pamätník viedlo k tretej súťaži v roku 1959. Tu už Kuzma dostal najvyššie ocenenie s návrhom, ktorý síce ešte nemal dnešnú podobu, ale porotu presvedčil mierkou, citlivým rešpektovaním historických múrov opevnenia a bašty, širokým nástupným schodiskom, syntézou architektúry a výtvarného diela. Samotný pamätník bol jednoduchý čistý kubus posadený na subtilne stĺpy príziemia. Konečnú skulpturálnu formu diela ovplyvnila šťastná voľba spolupracovníka, sochára Jozefa Jankoviča, ktorý sa stal aj autorom centrálneho výtvarného diela v pamätníku. Úlohu zohral i čas, preto-

Súsošie Obete varujú v Kališti

že k projektovaniu sa pristúpilo až tri roky po súťaži, v roku 1962. Pamätník je vyvrcholením uvoľnených 60. rokov, v ktorých vzniklo viacero významných architektonických konceptov.

Pri príležitosti 20. výročia SNP mal byť položený základný kameň pamätníka a múzea. Prvý tajomník ÚV KSČ Antonín Novotný zvolal na posúdenie návrhu Pamätníka s múzeom SNP v Banskej Bystrici zasadnutie predsedníctva strany. Prezentácia D. Kuzmu bola úspešná. Projekt s centrálnou umiestnenou plastikou Obete varujú sa mohol začať realizovať. Pri výstavbe sa odstránila časť Kapitulskej ulice, celá Nová a Mäsiarska ulica. Výstavba sa začala v roku 1966 a ukončili ju v roku 1969.

V prízemnej podnoži budovy sú administratívne priestory a kinosála. Vlastná expozícia sa nachádza v hmote dvoch hemisfér nad podnožou. Jej rozseknutie štrbinou umožňuje osvetlenie výstavných priestorov a vytvára expresívny centrálny priestor so silným výtvarným motívom súsošia.

Mimoriadny človek

Profesor Dušan Kuzma patrí k najvýznamnejším slovenským osobnostiam umenia a architektúry 20. storočia. Narodil sa 17. marca 1927 v obci Mestečko pri Púchove. Vysokoškolské štúdium na Fakulte architektúry Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave ukončil v roku 1952, no už v roku 1947 praxoval u významného francúzskeho „železobetónového“ architekta Augusta Perreta. Do roku 1954 pôsobil ako asistent prof. Belluša na FA SVŠT, ďalšie dva roky bol vedúcim odboru architektúry na povereníctve kultúry, do roku 1960 pracoval ako vedúci odboru Slovenského výboru pre výstavbu. V tomto roku sa mu podarilo založiť Katedru architektúry na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave a stal sa jej vedúcim. V roku 1963 sa stal docentom a v roku 1978 bol menovaný za profesora.

Programovo sledoval spojenie architektúry s výtvarným umením. Okrem Pamätníka SNP v Banskej Bystrici je aj autorom budov Matice slovenskej v Martine, Výskumného ústavu zväračského a VŠVU v Bratislave. Vytvoril, alebo bol spoluautorom pamätníkov, ktorým dominuje Pamätník SNP na Námestí SNP v Bratislave, pamätník Andreja Sládkoviča v Krupine, Ferdiša Kostku v Stupave, pomník Frica Kafendu v Slávičom údolí a mnohých ďalších. V roku 1970 mu udelili Cenu Dušana Jurkoviča, v roku 1975 Národnú cenu SR a v roku 1984 titul Zaslúžilý umelec.

Najznámejším dielom Dušana Kuzmu je Pamätník a múzeum SNP v Banskej Bystrici. Vytvoril dielo modernej architektúry, kde má „rozpoltená hmota evokovať zásadný spoločenský čin a rozhodnutie spoločnosti povstať proti nacizmu“. Sám označil stavbu za „pokus vyjadriť hrdinský čin národa“ a odmietol interpretácie diela ako „bačovský klobúk“, „rozlomený pecen chleba“ či „puknuté srdce“.

Dušan Kuzma zomrel 17. júna 2008 v Bratislave vo veku 81 rokov.

Mimoriadne súsošie

Jednou z dominánt Pamätníka SNP v Banskej Bystrici je bronzové súsošie Obete varujú s hmotnosťou 14 ton a výškou vyše 7 metrov. V roku 1969 ho k 25. výročiu Povstania vytvoril slovenský sochár Jozef Jankovič (1937 – 2017). Keď Dušan Kuzma projektoval Pamätník SNP, súčasťou myšlienkového konceptu bolo aj začlenenie súsošia Jozefa Jankoviča.

Na svojom mieste v areáli novej dominy Banskej Bystrice však Jankovičovo dielo zotrvalo iba krátko. Autor po sovietskej okupácii upadol do nemilosti a úrady rozhodli odstrániť jeho dielo

Sochár Jozef Jankovič

z pamätníka, údajne pre depresívny vplyv na návštevníkov. Súsošie v roku 1972 odviezli do skladu pri Dolných Prášanoch. Krajskému ústavu štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody dalo dva roky práce, kým sa dostalo aspoň do areálu pamätníka vo vypálenej obci Kalište. Bol jeho prechodným domovom tridsať rokov.

V Kališti stálo súsošie až do roku 2004, keď sa rozhodlo o jeho návrate do Pamätníka SNP. Demontáž ani nasledujúca montáž na pôvodnom mieste už neboli problémom. Bolo však treba doplniť časti, ktoré koncom roku 2001 v Kališti odrezali zloději vzácnych kovov.

Miloslav Ščepka

Foto: Múzeum SNP, Jozef Lomnický, TASR

Výstavba pamätníka v rokoch 1966 - 1969

Ruky, ktoré pomáhajú

„Bolo by mi ťažko opísať túto službu niekoľkými vetami, tak ju radšej zhodnotím jedným slovom: je vynikajúca,“ konštatuje 98-ročný účastník boja za slobodu Branislav Tvarožek na margo rozvíjajúcich sa asistenčných služieb rezortu obrany.

Pracovníci oddelenia starostlivosti o vojnových veteránov a vojenských dôchodcov s protifašistickými bojovníkmi Branislavom Tvarožekom, Vladimírom Strmeňom a už zosnulou Ankou Bergerovou, vedľa ktorej stojí riaditeľka odboru sociálnej politiky sekcie personálnych a sociálnych činností MO SR Ľubica Fusková.

„A sistenčné služby poskytujú naši zmluvní terénni pracovníci účastníkom protifašistického odboja, ako aj novodobým vojnovým veteránom po dovŕšení 65. roku ich života,“ konštatuje Richard Zimányi, vedúci oddelenia starostlivosti o vojnových veteránov a vojenských dôchodcov ministerstva obrany, ktoré túto službu koordinuje.

Kód pomáhania

Pomáhať tým, ktorí to potrebujú, má v sebe zakódované napríklad terénny pracovník Tomáš Szalai. Pred dvoma rokmi odchádzal zo sekcie ľudských zdrojov MO SR po 37 rokoch profesionálnej služby, pôsobil v Jihlave, Rožňave, Trenčíne, Liptovskom Mikuláši aj v Bratislave. Vyštudoval protivzdušnú obranu pozemného vojska a hoci to dotiahol až na plukovníka, bolo tam aj jedno ale: „Na vojenskom gymnáziu som mal sen pomáhať ľuďom ako vojenský lekár, ale to sa mi nepodarilo. No keď sa teraz vyskytla možnosť pomáhať takýmto spôsobom, tak som ju využil.“ Na dôchodku

sa rozhodol žiť pri Poprade a v rámci starostlivosti o vojnových veteránov má na starosti tých z Prešovského kraja.

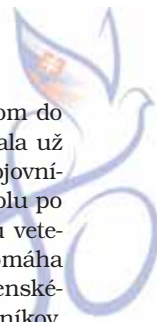
„Som vždy nesmierne vďačný, keď sa plukovník Szalai ozve telefonicky či niečo netreba, pretože je veľký odborník a vždy vie, čo a ako. No keď príde osobne, tak to je sviatok,“ usmieja sa vo svojom dome v Lemešanoch pri Prešove 96-ročný pán František Orlovský, priamy účastník Slovenského národného povstania. „A aj keby nešlo celkom o nič, len o to, že sa spolu porozprávame, aj tak som šťastný, že je tu,“ pokračuje pán Orlovský a za kuchynským stolom načne tému, ktorú obaja poznajú veľmi dobre. Akú? Debata je o dopĺňaní vojenského personálu. Pretože ak plk. v. v. T. Szalai ostatné dve desaťročia svojej vojenskej kariéry pracoval hlavne v oblasti personalistiky, blízko k nej mal tiež pán Orlovský. Po vojne bol totiž aj on profesionálny vojak: „Najskôr som slúžil v západných Čechách ako delostrelec, ale kvôli problémom s ľadvinami som potom pôsobil na vojenských správach. Na začiatku som mal na starosti najmä nábor no-

vých žiakov do vojenských škôl.“ Po práci v OVS v Sokolove, Chebe či Karlových Varoch ostatných dvanásť rokov bol F. Orlovský, tiež plukovník vo výslužbe, zástupcom náčelníka Okresnej vojenskej správy v Prešove.

Poradenstvo a nezabúdanie

„Terénni pracovníci zabezpečujú vojnovým veteránom poradenstvo v sociálnej, zdravotnej a spoločenskej oblasti. Spreádzajú ich na rôzne spomienkové a pietne akty. Tiež im sprostredkujú informácie o činnosti ministerstva obrany aj ozbrojených síl,“ konštatuje R. Zimányi. Dodáva, že činnosť terénnych pracovníkov má byť aj posolstvom, že na nich v rezorte obrany nezabúdame a že sa v prípade potreby majú na koho obrátiť.

Po pilotnom projekte je služba funkčná druhý rok a naberá na dynamike. Uvedení terénni pracovníci pôsobia po jednom v každom kraji. Ide tak o možnosť pomoci pre časť zo 121 účastníkov národného boja za oslobodenie (údaj je z júna 2024), ako aj novodobých vojnových veteránov nad 65 rokov. Koľko je tých?

„V misiách a operáciách sme mali po roku 1993 vyše 20-tisíc vojakov, ale viacerí boli vyslaní viackrát a niektorí už, bohužiaľ, zomreli. Z tých žijúcich požiadalo a má postavenie vojnového veterána deväťtisíc mužov a žien. Z nich dosiahol vek 65 rokov viac ako štyristo vojnových veteránov,“ konštatuje R. Zimányi. „Aktuálne sa najviac sústreďujeme na veteránov z druhej svetovej vojny. Niekedy sa musíme popasovať s ochranou osobných údajov, ale podarilo sa nám nájsť aj viacero takých, ktorí žili takpovediac mimo verejného života a bežnej evidencie.“

Aj novodobí veteráni

Systém už pomaly začína naberať kontúry aj v oblasti spolupráce s novodobými vojnovými veteránmi: „Za náš Prešovský kraj som na začiatku dostal zoznam 36 mien. Každému z nich som poslal list do vlastných rúk aj s ponukou spolupráce. V prvom momente je totiž cieľom vytvoriť menoslov tých, ktorí ju potrebujú, respektíve by ju privítali. Nateraz je ich cez desať,“ konštatuje T. Szalai.

„Alebo budete šomrať, že rezort obrany pre veteránov nič nerobí, alebo sa zapojíte do projektu, keď robiť chcete. Ja som si vybral to druhé,“ konštatuje terénny pracovník pre Žilinský kraj Daniel Bavolár, ktorý je po tom, ako slúžil dvakrát na Balkáne, v Ugande aj v Rwande, sám vojnový veterán. A hoci má tento major vo výslužbe sám poriadne cez 65 rokov, energia mu nechýba: „Zatiaľ sa nám podarilo zorganizovať úvodné stretnutie v Liptovskom Mikuláši, Martine aj v Žiline a mali celkom dobrú odozvu.“ V podobnom štýle ho chce nasledovať o generáciu mladší Ondrej Varga, koordinátor pre Košický kraj. „Som síce ítečkár, ale otec bol na misách v bývalej Juhoslávii, takže mám k vojakom veľmi dobrý vzťah.“ No nielen to. O. Varga vedie Klub vojenskej histórie Svoboda, ktorý prezentuje predovšetkým bojové tradície 1. československého armádneho zboru v ZSSR, povstaleckej 1. čs. armády na Slovensku, ako aj Červenej armády a ostatných armád bojujúcich cez druhú

svetovú vojnu na území Slovenska. S týmto cieľom sa v spolupráci s rezortom obrany zúčastňujú „svobodovci“ aj na podujatiach v rámci Prípravy obyvateľstva na obranu štátu (PONOŠ), ktoré súčasti rezortu obrany organizujú na východe Slovenska. „Verím, že sa mi na úvod podarí sústrediť novodobých vojnových veteránov z Košíc a okolia pri pamätníku na Dargove 29. augusta na našich regionálnych oslavách SNP. Pozvánky sú už poslané,“ avizuje O. Varga.

Rešpekt, úcta a vďaka

Uvedení terénni pracovníci majú dohodu, v rámci ktorej si môžu vykázať štyridsať hodín práce mesačne,“ konkretizuje R. Zimányi.

„Terénni pracovníci zabezpečujú vojnovým veteránom poradenstvo v sociálnej, zdravotnej a spoločenskej oblasti. Sprevádzajú ich na rôzne spomienkové a pietne akty. Tiež im sprostredkujú informácie o činnosti ministerstva obrany aj ozbrojených síl.“

„Takto sa to dá rátať často len veľmi ťažko. Keď bolo treba pomôcť veteránom niekedy aj na dvoch či troch podujatiach mesačne, keď im chcete vyjsť v ústrety vždy keď treba, tak skrátka žiadne nadčasy nerátate,“ usmeje sa Katarína Malíková, prvá priekopníčka spomedzi terénnych pracovníkov. Táto policajná podplukovníčka na výsluhovom dôchodku, ktorej manžel je profesionálny vojak,

v polovici júla priváza svojim autom do bratislavskej Nemocnice sv. Michala už spomenutého protifašistického bojovníka Branislava Tvarožka. Na kontrolu po úspešnej operácii ruky. Ďalšiemu veteránovi pánovi Karolovi Kunovi pomáha s dopravou na stretnutie Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov. Inokedy sú to rôzne úradné formality. Niekedy treba zájsť do banky. No a napríklad tým, ktorí už cítili, že ich čas sa blíži, pomáhala aj s vecami, ktoré treba riešiť v poslednej etape života. „S pani Ailsou Domanovou, rodáčkou z Veľkej Británie, som si pri našich niekoľkokohodinových debatách o dianí vo svete alebo o histórii zároveň precvičila angličtinu. No a s pani Ankou Bergerovou sme sa nad opakovanými kávičkami zakaždým vrátili na jej rodné východné Slovensko, kde asistovala doktorovi Jozefovi Dolinovi v partizánskom zoskupení Čapajev,“ so smútkom spomenie na odbojárky, ktoré nás v ostatnom období už opustili.

Branislav Tvarožek, protifašistický bojovník, ktorý bol počas Slovenského národného povstania príslušníkom vysokoškolského strážneho oddielu, dodáva: „Bohužiaľ, manželka mi zomrela pred ôsmimi rokmi a hoci mi príde pomôcť synovec, som šťastný, keď popri sebe počujem smiať sa Katku Malíkovú. Alebo keď sa dobre porozprávame s dievčatami z oddelenia starostlivosti o vojnových veteránov a vojenských dôchodcov ministerstva obrany, či s ich šéfom Richardom Zimányim,“ oceňuje zároveň rezortných zamestnancov, ktorí popri koordinácii terénnych pracovníkov a osobných stretnutiach poskytujú veteránom viacero ďalších služieb. Podobne, ako ich sociálne zabezpečenie, zdravotnú starostlivosť či psychologickú pomoc riešia ďalšie súčasti rezortu obrany.

Richard Zimányi, tiež plukovník vo výslužbe, uzatvára: „Je to o rešpekte, úcte a vďake, pričom hlavne pri stretnutiach s protifašistickými bojovníkmi mám stále pocit, že byť im nápomocný ani tak nie je moja práca, ako je to pre mňa česť.“

Pavol Vitko

Foto: Ivan Kelement, autor, Daniel Tocik

Branislav Tvarožek a Katarína Malíková

Tomáš Szalai a František Orlovský

Ako bojovali povstalci

Vojaci martinskej posádky nastupujú do bojov v Strečnianskej tiesňave

Brigádný generál Ján Golian

Ten bol na prelome júna a júla 1944 odoslaný čs. MNO do Londýna a schválený ilegálnou Slovenskou národnou radou (SNR). Jeho zámerom bolo použitie slovenskej armády podľa jej dislokácie. Úlohou poľnej armády bolo v súčinnosti s ČA uvoľniť prechody na Slovensko. Zápoľná armáda sa mala sústrediť v priestore Zvolen, Banská Bystrica, Brezno. Slabšie jednotky v mierových posádkach mali urobiť prevrat a mobilizáciu. Po doplnení sa mala spojiť s poľnou. Tento plán však neobsahoval možnosť, že akcia sa začne po okupácii bez súčinnosti s ČA a ani variant prebojovania sa k nej. Fakt, že tieto nedostatky väčšinou neboli odstránené, sa podpísal pod zdržanlivosť Sovietov. Za reálny nepovažovali ani úmysel ovládnuť bez odporu karpatské priesmyky. Okrem toho vďaka operáciám v Rumunsku a tamojšiemu povstaniu sa im rysovala lepšia možnosť ako prechod hornatým Slovenskom. Situácia sa zmenila až po vypuknutí SNP, keď súhlasili s materiálnou pomocou a Karpatsko-duklian-

Jedným z predpokladov úspechu Povstania na Slovensku bola koordinácia jeho príprav s postupom Červenej armády (ČA) po jej priblížení sa k čs. hraniciam. Z toho vychádzal aj jeho vojenský plán vypracovaný ilegálnym Vojenským ústredím (vytvoreným v slovenskej armáde na jar 1944) na čele s pplk. gšt. Jánom Golianom.

skou operáciou (KDO). Ich vyčkávanie však vplývalo aj na partizánov, keďže ich diverzie urýchlili nemeckú okupáciu 29. 8. a vypuknutie Povstania bez dohody s Červenou armádou.

Vznik a vývoj

Dňa 30. 8. sa povstalecká armáda stala súčasťou čs. armády. Čelila však problémom. Do Povstania sa totiž zapojila necelá polovica zápoľnej armády a tzv. východoslovenskú armádu Nemci odzbrojili. Jej veliteľom sa stal div. gen. Rudolf Viest, ktorý však dorazil až 7. 10. Jeho funkciu dovtedy vykonával pplk. Ján Golian, povýšený na brigádneho generála. Povstalecké územie bolo od 31. 8. rozdelené na dve obranné oblasti.

Prvá (veliteľstvo Banská Bystrica, neskôr Selce) pokrývala obranu údolia Nitry, Turca a strategického trojuholníka Zvolen – Banská Bystrica – Brezno nad Hronom. Druhé s veliteľstvom v Liptovskom Sv. Mikuláši patrila obrana Oravy, Liptova a časti Spiša pred útokom zo severu a východu. Ich velitelia disponovali všetkými vojenskými a partizánskymi jednotkami na ich území, mimo letectva, ktoré podliehalo veliteľstvu povstaleckej armády. To malo na starosti tiež mobilizáciu vyhlásenú 5. 9., ktorou sa počet vojakov zvýšil z 18-tisíc na 47 000 (po ďalšej mobilizácii z 26. 9. na asi 60-tisíc). Na povstaleckom území bolo tiež asi 7-tisíc partizánov, ktorých počet narástol na asi 12-tisíc.

Improvizovaný pancierový vlak Štefánik

Mobilizačná vyhláška Čs. armády na Slovensku z 5. septembra 1944

Situácia na frontoch sa však nevyvíjala dobre. Prvé väčšie boje sa odohrali v Strečnianskej tiesňave, kde sa povstalci udržali len do 4. 9. Ich rozhodnutie však viedlo k dočasnej stabilizácii frontu v Turci. Horšia situácia bola na severovýchode, odkiaľ z 30. na 31. 8. prenikol úderný pluk 1. tankovej armády (asi 2 500 mužov). Rýchlo obsadil Kežmarok, Poprad, Kvetnicu (s vojenským skladištom), Levoču, Spišskú Novú Ves. Dňa 3. septembra od Popradu postupovala aj bojová skupina SS – Schäfer (asi 1 500 mužov), ktorá 5. septembra bez boja obsadila Liptovský Sv. Mikuláš a ďalší deň po krátkej prestrelke Ružomberok. Jej postup na Banskú Bystricu zastavila až obrana južne od Ružomberka, opierajúca sa o výšiny, najmä kótu Ostrô. Odvrátený bol tiež postup na Brezno vďaka protiútokom pri Telgarte. Stabilizovať situáciu tu pomohla KDO, ktorá odčerpala časť nemeckých síl. Povstalci čelili tlaku aj z juhozápadu. Bojovú skupinu SS – Schill (asi 2 400 mužov) síce do 9. 9. zadržovali pri Baťovanoch (dnes Partizánske), ďalší postup na Prievidzu (obsadenú 14. 9.) jej však otvoril cestu do Turca.

Reorganizácia armády

Neúspechy si vyžiadali zlepšiť organizáciu armády a koordináciu s partizánmi. Namiesto obranných oblastí vzniklo 10. 9. šesť taktických skupín, čo umožnilo pružnejšie reagovať na situáciu: I. taktická skupina (TS) (vel. Banská Bystrica, veliteľ pplk. pech. Jozef Tlach) bránila centrum Povstania a Veľký a Malý Šturec. II. TS (vel. Brezno nad Hronom, veliteľ plk. pech. Michal Širica) mala na starosti obranu východnej časti povstaleckého územia. III. TS (vel. Zvolen, prvý veliteľ plk. pech. Pavol Kuna) riadila obranu juhozápadnej oblasti. IV. TS (prvé vel. Zemianske Kostolany, prvý veliteľ pplk. jazd. Ján Malár) bránila západnú časť povstaleckého územia. V.

TS (prvé vel. pri Turčianskom Sv. Martine, veliteľ pplk. del. Emil Perko) bránila priestor Turca. VI. TS (vel. v Liptovskej Osade, veliteľ pplk. pech. Ján Černek) bránila severné oblasti. Vznikla tiež letecká skupina s vel. v Banskej Bystrici, na čele s mjr. gšt. Jozefom Tóthom. Posilnením tejto skupiny, ktorú limitovali chyby pred SNP (najmä prelet leteckej skupiny z východoslovenskej armády do ZSSR), bol prílet 1. čs. stíhacieho leteckého pluku v ZSSR (21 lietadiel La-5FN) 17. 9. 1944. V snahe o lepšiu súčinnosť armády a partizánov SNR schválila 12. 9. vznik Rady na obranu Slovenska na čele s vojenským veliteľom. Jej členmi okrem neho boli traja zástupcovia armády, po dvoch vysielala SNR a Hlavný štáb partizánskych oddielov vytvorený 16. 9. Ani jeho vznik však nepriniesol hladké podriadenie sa partizánov veleniu.

Situácia sa však stabilizovala len dočasne. Súčinnosťou jednotiek zo západu a východu Nemci v polovici septembra

Povstalecká protiletecká obrana v Turčianskom Sv. Martine

obsadili Kľačiansku tiesňavu. Železniciu zo Žiliny do Ružomberka však naďalej ohrozovali partizáni. Ďalšiu ranu povstalcovi ušetril spoločný útok Schillu z hornej Nitry a divízie Tatra od Sučian. Jeho dôsledkom bol Golianov rozkaz z 21. 9. o ústupe z Turca. Povstalci však zároveň uskutočnili dve protiútoky na severovýchode a načas prerušili spojenie na Košicko-bohumínskej železnici. Nemci naopak po pacifikácii partizánov v týchto útočiskách cez Štubníanske Teplice (dnes Turčianske Teplice) na Pohronie. Koncentrovali sa na priestor medzi Handlovou a Kremnicou, kam sa prebili 6. 10. Prenikali tiež od severozápadu k Sv. Krížu nad Hronom (dnes Žiar nad Hronom), ktorý obsadili 3. 10. Časť bojovej skupiny Schill postupovala tiež od Žarnovice na Banskú Štiavnicu, uviazla však pri dnešnej obci Hodruša – Hámre. Jej postup údolím Hrona pokračoval aj napriek protiútokom a 8. 10. sa dostala 11 km od Zvolena. K útoku naň sa síce neodvážila, 9. 10. však obsadila Banskú Štiavnicu. Ďalšie boje v údolí Hrona prevzala divízia Tatra. Ohrozenie Zvolena povstalci odvrátili vďaka protiú-

Náčrt bojovej situácie v Strečnianskej tiesňave začiatkom septembra 1944

toku a nasadeniu prvých jednotiek 2. čs. paradesantnej brigády, ktoré práve pristáli na povstaleckom území. Povstalci tu odrazili aj útoky do ich chrbta. Nemci medzitým na Slovensko presúvali ďalšie jednotky. Dňa 18. 10. 1944 spustili zo všetkých strán generálnu ofenzívu, do ktorej zapojili asi 25-tisíc vojakov (asi tretina okupačných vojsk). Tá spečtila osud povstalcov. Po tom, čo Nemci 27. 10. bez boja obsadili Banskú Bystricu, nariadil gen. Viest prechod na partizánsky spôsob boja. Mnohé jednotky však už podľahli panike a rozkladu.

Celkové straty povstalcov okupanti odhadli na 4 000 mŕtvych a 15-tisíc zajatých. Tí síce mali kvantitatívnu prevahu, zaostávali však v kvalite výzbroje a nedokázali nahrádzať zásoby zbraní a munície. Ich porážku determinovali tiež nedostatky vo výcviku vojakov (keďže najlepšie jednotky boli odzbrojené) a partizánov, ich súčinnosti atď. Ani to však neznižuje vojenský význam Povstania, ktoré dva mesiace viazalo časť nemeckých síl a narúšalo jeho spojenie s frontom.

PhDr. Igor Baka, PhD.

Vojenský historický ústav

Foto: Vojenský historický archív

Útočné delo Sturmgeschütz III Ausf. G bojovej skupiny SS – Schill v obci Malé Uherce

Hrdinovia odboja

Do súťaže odboru strategickej komunikácie Ministerstva obrany SR na tému Hrdinovia odboja prišlo 45 literárnych prác. Súťažné podmienky splnilo 40 z nich.

Odborná porota 27. júna vybrala do finále tri práce. Pri hodnotení nepoznala identitu autorov, porotcovia mali k dispozícii texty v anonymizovanej verzii, označené len číslom poradia, v akom do súťaže prišli. Súťažné práce hodnotili redaktorka a korektorka mesačníka Obrana Eleonóra Bujačková, tajomníčka redakcie Obrana Milena Slezáková a vedúci oddelenia rezortnej tlače Miloslav Ščepka.

Porota rozhodla takto:

1. miesto:

Príbeh Ondreja Buntu, najmladšieho stíhacieho pilota, ktorý bojoval v SNP

Samuel Jurčišin, Gymnázium J. Hronca –
Spojená škola Novohradská, Bratislava

2. miesto:

Juraj Gašperík

Alica Gašperíková, Stredná zdravotnícka škola,
Strečnianska 20, Bratislava

3. miesto

**Hrdina odboja (Príbeh občajného človeka
v protifašistickom odboji v rokoch 1939 – 1945)**

Samuel Likavec, Stredná zdravotnícka škola
Vrbická 632, Liptovský Mikuláš

1. miesto

Príbeh Ondreja Buntu,

najmladšieho stíhacieho pilota, ktorý bojoval v Slovenskom národnom povstaní

Slovenské národné povstanie postavilo Slovensko na správnu stranu histórie v druhej svetovej vojne. Ukázalo, že množstvo Slovákov nechcelo byť na strane nacistov a slovenskej fašistickej vlády. Príbeh môjho prastrýka Ondreja Buntu výborne ilustruje odhodlanosť a zánietenie partizánov v boji proti príchodu okupačnej armády a proti slovenskej bábkovej vláde, ktorá jej asistovala.

Ondrej Bunta sa narodil v roku 1923 v Malej Bytči. Ako 16-ročný bol prijatý na Ústrednú plachtársku školu v Straníku, po ktorej absolvoval študoval na Vojenskej leteckej škole v Bratislave. Po výcviku v Trenčianskych Biskupiciach absolvoval Vojenskú leteckú školu, v ktorej sa vyučil za stíhacieho pilota. Po niekoľkých mesiacoch, počas ktorých pôsobil ako inštruktor, bol prevelený do Piešťan, kde sa pridá k 11. letke III. slovenského leteckého pluku.

Dňa 28.8. odišiel pod vedením kpt. Haluzického do Zvolena, kde sa pridá k povstalcovi. Ako 21-ročný bol najmladším pilotom v povstaleckých silách. Bojoval ako pešiak v okolí Martina a Vrútok pričom v bojoch pri tuneli Čremošné bol zranený. Po krátkom pobyte v poľnej nemocnici ušiel na letisko Tri Duby (terajšie letisko Sliač). Následne sa zúčastnil urputných bojov v Turci a po tvrdých bojoch ustúpil s ostatnými povstalcami do Čremošného. Medzičasom bol vo vzniknutom chaose vyhlásený za padlého a táto správa bola doručená aj jeho rodičom, ktorí ťažko niesli domnelú smrť svojho syna.

Ako stíhač bol Ondrej Bunta prevelený späť na letisko Tri Duby, kde mu zverili lietadlo B-534. B-534 bol stíhací dvojplášnik so 4 guľometmi kalibru 7,92 mm a 6 bombami. Najvýznamnejšou úlohou, ktorú sa mu podarilo vykonať, bol útok na nepriateľskú kolónu vozidiel, ktorá smerovala z Lučenca do Podkriváňa, pri ktorom zničil minimálne 5 vozidiel vrátane cisterien s pohonnými hmotami. Počas svojho pôsobenia na letisku Tri Duby pomáhal pri pristávaní a štartoch sovietskych lietadiel LI-2, čo boli sovietske dopravné lietadlá, ktoré privážali materiál a transportovali zranených. Vykonal aj posledný bojový let SNP, pri ktorom zaútočil na nepriateľské mínometné postavenie.

Ku koncu povstania mu bolo zverené dopravné lietadlo Fieseler Fi 156 Storch, ktorým mal evakuovať generálov Goliana a Viesta do Przemyslu. Dňa 25.10. keď sa už nemecké vojská blížili k letisku, sa mu tesne spolu s Jánom Gajdošom podarilo uniknúť zajatiu a napriek ostreľovaniu nemeckou armádou sa im úspešne podarilo doletieť do Przemyslu, kde bol Ondrej Bunta zaradený do II. slovenského pluku a prešiel výcvikom na lietadlách LA-5 a LA-7, na ktorých sa zúčastnil aj boja o Ostravu a po skončení vojny sa na lietadle LA-7 zapojil do bojov proti banderovcom.

Ondrej Bunta armáde zasvätil celý svoj život, pričom to dotiahol až na plukovníka. Počas svojej služby vykonával rôzne veliteľské funkcie vrátane funkcie veliteľa letiska a vojenskej posádky v Piešťanoch. Jeho služba Slovensku bola obetavá a inšpirujúca.

Samuel Jurčišin

Ondrej Bunta ako plukovník
ČSLA, veliteľ Výcvikovej
základne letectva v Kuchyni

2. miesto

Juraj Gašperík

Sú rôzni hrdinovia, ktorí bojovali proti fašistom, ale nie úplne všetci tradične so zbraňou v ruke. Napríklad môj prastarý otec Juraj Gašperík, chemik, ktorý bol v tom čase správcom Ústavu chemickej technológie látok organických na Technickej Univerzite v Bratislave.

V septembri v r. 1944 zachytil v novinách výzvu, aby sa profesori a študenti vysokých škôl hlásili v Banskej Bystrici, centre Slovenského národného povstania. Tak 26. septembra prišiel do Banskej Bystrice, kde bol ako chemik a bakteriológ pridelený k Poverenictvu pre veci hospodárske. V tom čase bol na celom povstaleckom území akútny nedostatok pekárenského droždia, a preto sa nemohol piecť riadny chlieb pre nemocnice, armádu ani civilné obyvateľstvo. Bol poverený úlohou zabezpečiť jeho výrobu a vyriešiť tak veľký zásobovací problém. V miestnom pivovare získal malé množstvo hnedých pивných kvasníc. V chemickom laboratóriu Štátnej obchodnej akadémie objavil fungujúci termostat a v priebehu niekoľkých dní vypestoval čisté kultúry bieleho pekárenského droždia. Toto sa ďalej rozmnožovalo v miestnom pivovare, kde bola zriadená jeho provizórna výroba. Následne sa jeho droždie distribuovalo na celom povstaleckom území, čo významným spôsobom pomohlo pri zásobovaní obyvateľstva základnými potravinami. Výrobe droždia sa venoval až do chvíle, keď bolo jasné, že Banská Bystrica padne do rúk nemeckej armáde. 25. októbra utiekol do Lúbietovej. Keď bola Lúbietová tiež obsadená, zdržoval sa vyše 10 dní v lese nad dedinou. Tam sa aj dozvedel, že nemecké veliteľstvo dovolilo evakuantom opustiť územie bez cestovného povolenia. Pre nedostatočné oblečenie a nemožnosť zásobovania sa vrátil do Bratislavy, kde prišiel 14. novembra. Tak sa skončilo putovanie povstaleckým územím a už 16. novembra 1944 nastúpil späť do práce na bratislavskú techniku. Takto svojou prácou, tou troškou pomohol v odboji slovenského národa proti nemeckým okupantom.

Alica Gašperíková

Profesor Juraj Gašperík,
6. februára 1906 - 6. mája 1979

3. miesto

Príbeh obyčajného človeka

Tento príbeh rozprávala mojej staršej kolegyňa z práce. Jej mama prežila svoje detstvo v Gálovianoch. Počas druhej svetovej vojny bola už vydatá, no bývala s rodičmi, pretože jej manžel bojoval vo vojne. V tom čase žilo v Liptovskom Mikuláši a v jeho okolí veľa Židov. S ostatnými obyvateľmi spolunažívali veľmi dobre až do doby, kým nezačali byť prenasledovaní. Väčšinu z nich transportovali do pracovných táborov, z ktorých sa už len málokto vrátil.

Manželka Viliam a Zlatica Friedmanovci vlastnili krajčírsky obchod a celá ich rodina mala byť v roku 1944 súčasťou posledného transportu z Mikuláša. No Viliamovi sa vďaka známostiam podarilo prehovoriť policajtov, aby sa na chvíľu nepozerali. Plánovaný útek sa im vydaril. Stihli zájsť do susednej dediny, no tam ich – možno zo strachu, možno z nenávisťi – udali.

Utekali teda do Galovian, kde ich prichýlili starí rodičia stárkovej kolegyne. Zlatica sa totiž poznala s ich dcérou, ktorá u nich kedysi pracovala. Rodina z Galovian síce podstupovala veľké riziko, no ochotne im pomohla. Problém nastal vtedy, keď sa nemecké vojská začali približovať k Mikulášu. V jeden deň na dvere domu zakopal nemecký dôstojník, ktorého museli spolu s jedným vojacom ubytovať. Tak sa stalo, že v hornej izbe bývali Nemci a pod nimi židovská rodina. Starý otec sa veľmi obával odhalenia, preto sa rozhodol, že Viliama predstaví dôstojníkovi ako svoju rodinu, ktorú nedávno kvôli bojom v Mikuláši u seba prichýlil.

Hneď ráno zvolal všetkých na dvor a išiel po dôstojníka. Ten si ich pozeral, otočil sa im chrbtom a siahol rukou do vrečka na kabáte. Chvíľu nehybne stál. Všetci trpeli od strachu, čo sa ide diať. Nakoniec sa otočil, no ruku mal stále vo vrecku. Priblížil sa k nim a z vrečka vytiahol fotografiu svojej manželky a dvoch blondavých synov. Neurobil nič. Iba sa pousmial, pokrútil hlavou a vrátil sa do domu. Vedel, že to sú Židia. Mali obrovské šťastie, že natrafili práve na neho. Už si nemuseli dávať až taký pozor, mohli vyjsť aj von zo svojho úkrytu.

Nemecký dôstojník u nich býval až do oslobodenia Liptovského Mikuláša. A zachránená židovská rodina sa neskôr po vojne odsťahovala do Izraela.

Samuel Likavec

Mária Hradská a jej rodičia Adam a Mária Fiačanovci
z Galovian. V roku 2018 im Izrael udelil ocenenie
Spravodliví medzi národmi.

Frontové divadlo

Povstalecké Frontové divadlo vzniklo a začalo svoju činnosť necelé dva týždne po vypuknutí Slovenského národného povstania. Iniciátorom a hlavným organizátorom Frontového divadla na povstaleckom území bol divadelný herec a režisér Andrej Bagar.

Oficiálne divadlo vzniklo 12. septembra 1944 a prvé predstavenie odohralo 15. septembra 1944 v Harmanci. Ako samostatná jednotka armádnej osvetovej služby pri veliteľstve 1. československej armády na Slovensku pod vedením Andreja Bagara pôsobilo od 25. septembra. Andrej Bagar bol povýšený na desiatnika aspiranta v zálohe. Členovia Frontového divadla sa podieľali aj na vysielaní Slobodného slovenského vysielateľa v Banskej Bystrici.

Kumšt a propaganda

Frontové divadlo bolo svojím zameraním umelecko-propagandistickou skupinou a podľa tohto zamerania sa tvoril aj repertoár. Program mal dve časti: agitačno-operatívnu, ktorá vysvetľovala ciele Povstania a mala získať partizánom podporu u domáceho obyvateľstva a zábavno-estrádnú, ktorá prinášala rozptýlenie a povzbudenie v ťaživej atmosfére vojny. Členmi umeleckej skupiny boli herci Andrej Bagar, Eugen Medek, František Zvarík, Andrej Vandlík, Anna Cveková, hudobníci, harmonikári

Karol Móži a Eugen Petery, fakír, iluzionista, eskamotér a rozprávač anekdot Ján Chovanec, tanečnice Mária Perháčová a Tamara Alexandrovna.

Súbor Frontového divadla mal zázemie v Evanjelickom dome v Banskej Bystrici, kde aj skúšal a pripravoval svoje predstavenia. Spolu odohralo Fronto-

vé divadlo asi 50 predstavení, pričom hrávalo aj 2 – 3 razy denne vo veľmi rôznorodých priestoroch – v kinosáloch, hostincoch, povstaleckých nemocniciach a poľných lazaretoch, na improvizovaných pódiiach vo výcvikových priestoroch, vo vojenských posádkach, ale aj na lúkach pod holým nebom.

Na stretnutí v roku 1971 zľava: Eugen Petery, František Zvarík, Karol Móži, Andrej Vandlík, Hanka Cveková – Bašistová, Mária Perháčová a Ján Chovanec

Andrej Vandlík a Eugen Medek

Povstalci mali svoje Frontové divadlo radi

Modrý autobus

Členovia Frontového divadla cestovali najskôr vlakom, neskôr im veliteľstvo armády pridelo starý autobus. Jeho pôvodným majiteľom bol Anton Pivoluska, ktorý ním vozil pacientov zo Zvolena do kúpeľov Kováčová. Vodičom divadelného autobusu sa stal vojak Peter Matejka. Členovia divadla autobus svojpomocne premaľovali na modro a vybavili nápisom Frontové divadlo. Zájazdové aktivity Frontového divadla obsiahli prakticky celé povstalecké územie (Harmanec, Zvolen, Podbrezová, Brezno, Banská Bystrica, Bujakovo, Detva, Tomášovce, Revúca, Pohronský Bukovec, Zolná, Viglaš, Šáľková, Malachov, Špania Dolina, Telgárt, Šumiac, Očová, Tajov, Michalová, Likier, Pusté Pole, Bukovec, Muráň, Červená Skala, Lupča, Sliac, Ľubietová, Tisovec, Klenovec, Dubová, Donovaly, Hnúšťa, Heľpa, Povrazník, Staré Hory). Frontové divadlo odohralo posledné predstavenie 26. októbra 1944 v Starých Horách. Po ústupe Povstania do hôr sa spolu s povstalcami stiahli aj členovia Frontového divadla. František Zvarík a Andrej Vandlík boli zatknutí a uväznení. Eugena Medeka odvliekli do koncentračného tábora v Puppingu.

Repertoár

Program Frontového divadla trval asi dve hodiny a tvorili ho príhovory veliteľa jednotky, predsedu revolučného národného výboru alebo nemocničného lekára a prejav Andreja Bagara, ktorý okrem iného prinášal aj správy o aktuálnom vojnovom dianí. Nasledovalo hudobné číslo, báseň *Mor ho!* Sama Chalupku (v podaní F. Zvaríka a A. Vandlíka), verše, piesne, tance, skeče, anekdoty, eskamotérské a iluzionistické výstupy, monológy a scénky. Andrej Bagar recitoval úryvky z Puškinových básní *Kaukazský zajatec*, *Medený jazdec* a *Borodino*, Michajlovovu *Taliansku uspávanku*, Svetlovovu *Granadu* a úryvky zo *Smrti Jánošíkovej* J. Botta. František Zvarík spieval ľudové a revolučné piesne, ale aj francúzske šansóny či árie z operiet (napr. *Rose Marie*

Frontové divadlo
myšlienkami
a posolstvom nadviazalo
na protifašistické
zameranie Slovenského
komorného divadla
v Martine, aj na
protirežimové odkazy
niektorých inscenácií
Slovenského národného
divadla v Bratislave.

Rudolfa Frimla) a opier (*Boris Godunov* Modesta Petroviča Musorgského, *Faust a Margaréta* Charlesa Gounoda), prednášal básne Vladimíra Majakovského *Mladosť* a Alexandra Bloka *Dvanásť*. Andrej Vandlík recitoval báseň Ivana Krasaka *Jehovah* a *Baladu o očiach topičových* Jiřího Wolkra. Medzi scénkami uvádzali jednoaktovky Antona Pavloviča Čechova

Andrej Bagar v horách

– *Konské priezvisko*, *Pytačky*, *Medveď*, alebo Arkadija Timofejeviča Averčenska – *Samovrah*, ale aj anekdoty ako *Fazuľový čušpajz*, paródie v podaní Eugena Medeka *Hitlerov sen*, *Dobrý vojak Onofrej* či *Raport*. Veľmi obľúbené boli tanečno-hudobné čísla v podaní Anny Cvekovej, Márie Perháčovej a Tamary Alexandrovny. Mimoriadny úspech mali najmä iluzionistické vystúpenia Jána Chovanca, ktorý hrýzol poháre a zapíjal ich vodou, ohýbal na krku železo, líhal na ostré klince, ihlou si prepichoval svaly, hltal oheň a svoje vystúpenia zakončil tým, že zapálil pokrčené noviny *Gardista* a z popola vyčaril československú alebo sovietskú zástavu. Na záver nasledovala spoločná pieseň, najčastejšie partizánska hymna *Po horách a po dolinách*.

Tradícia

Frontové divadlo predstavuje v dejinách slovenského divadelníctva líniu prirodzene politicky a ideovo angažovaného divadla. Myšlienkami a posolstvom nadviazalo na protifašistické zameranie Slovenského komorného divadla (SKD) v Martine, aj na protirežimové odkazy niektorých inscenácií Slovenského národného divadla v Bratislave. V roku 1972 myšlienku putovného „frontového“ divadla v mierových podmienkach oživila Divadelná fakulta VŠMU. Úlohou študentského frontového divadla bolo uvádzanie pestrého umeleckého programu v študentských brigádnických centrách. Hlavnými usporiadateľmi boli ZO SZM pri VŠMU a Štáb brigád pri ÚV SZM. Príprava a naštudovanie programu pripadlo väčšinou na druhý ročník poslucháčov Divadelnej fakulty VŠMU, ktorí sa opierali buď o pôvodný autorský scenár poslucháča školy, autonómny dramatický text, alebo koláž z rôznych textov. Prvými realizátormi boli študenti réžie, herectva, divadelnej vedy a filmovej dramaturgie Blaho Uhlár, Peter Valo, Ondrej Šulaj, Jozef Prázmári, Marián Zedníkovič, Zuzana Kronerová a iní.

Zuzana Nemcová Gulíková

Foto: Divadelný ústav

ZĽAVY V GRANIT HOTELS

GRANIT®
HOTELS
***

GRANIT HOTELS JE HOTELOVÁ SIEŤ, KTORÁ MÁ SVOJE HOTELY V NAJATRAKTÍVNEJŠÍCH ČASTIACH SLOVENSKA:

HOTEL GRANIT PIEŠŤANY - KÚPEĽNÝ ÚSTAV

HOTEL GRANIT SMREKOVICA

HOTEL GRANIT TATRANSKÉ ZRUBY - KLIMATICKÉ KÚPELE

HOTEL GRANIT NOVÁ POLIANKA - KLIMATICKÉ KÚPELE

Vo všetkých spomenutých hotelových prevádzkach si vojnoví veteráni môžu uplatniť zľavu, a to až vo výške 30 % z ceny ubytovania (vrátane raňajok). Zľavu je možné využiť v rámci dostupných kapacít každý mesiac. Počas termínov 1. 4. - 30. 4. a 1. 11. - 30. 11. je poskytovaná zľava až vo výške 40 %. Nárok na uplatnenie zvýhodnenej ceny za pobyt majú nielen vojnoví veteráni, ale i sprievodná osoba - manžel/ka, druh/družka, ktorí žijú v spoločnej domácnosti, prípadne deti a vnúčatá dotyčného vojnového veterána.

V prípade záujmu o pobyt, treba rezerváciu nahlásiť recepcii daného hotela minimálne 30 dní pred nástupom na pobyt. Ak hotel disponuje voľnými kapacitami, záujem o ubytovanie vybavíme k spokojnosti.

Na uplatnenie zľavy je nevyhnutné na mieste predložiť preukaz vojnového veterána.

Ceny ubytovania a ceny ostatných služieb sú uvedené v cenníkoch, ktoré sa nachádzajú na webovej stránke <https://granithotels.sk>

MILITARY ENGLISH

FORTRESSES ON WHEELS

Pripravila: Nadežda Kochmanová • Foto: Ladislav Luppa

If asked to name one weapon that symbolizes the Slovak National Uprising, the choice would probably be **boiled down to** a simple choice: either the PPsh-41 submachine gun featuring a **drum magazine** (the ever-popular Shpagin); or the armored train. Both were instrumental in the field and – later – in romanticized **depictions** of the events of the fall of 1944.

Originally, armored trains were designed as vehicles meant to transport heavy loads including weapons, vehicles (both armored and not), personnel, supplies and tools. Both the **railcars** and the locomotive were protected by heavy metal **plating** protecting them from small arms fire, shrapnel, and other types of weapons, while defensive systems including machine guns, cannons and in some cases anti-aircraft guns mounted on the railcars allowed them to engage enemy forces. In later years countries discontinued the use of armored trains because they were too costly to keep and difficult to defend against sophisticated attacks including sabotage by explosives and the use of drones. However, in WWII they were used **extensively** by all sides – the Germans, the Soviets, the Poles and by the Slovaks – typically to carry tanks, artillery pieces and troops. One of the most famous German armored trains was the BP 42, which was heavily armed with machine guns, artillery pieces, and anti-aircraft guns. The train was also equipped with **flamethrowers** and smoke generators, making it a formidable weapon on the battlefield.

At the time of the Wehrmacht invasion into the Soviet Union on June 22, 1941, the Red Army had over sixty “fortresses on wheels”, which operated both independently and as part of separate units of two or three trains each. In addition to their armored locomotives, armored trains could include railcars with two T-34 **tank turrets** each, as well as open and enclosed cars fitted with artillery pieces and machine guns. For example, the ‘Stalinets-28’ heavy armored train which defended Leningrad was fitted with four 100-mm guns, four 120-mm **mortars**, two 76-mm anti-aircraft guns and 24 mounted ‘Maxim’ machine guns (see more at rbth.com). Throughout the period of the war, Soviet armored trains managed to destroy, inter alia, 370 enemy tanks, 712 vehicles and 344 artillery pieces and mortars, as well as shot down 115 German aircraft.

During the Slovak National Uprising, the Slovak resistance used three armored trains named *Štefánik*, *Masaryk* and *Hurban*, the **latter** being the most memorable of the three. *Hurban* was constructed in September of 1944, in the Railway Manufactory in Zvolen, Slovakia, and it operated in the Brezno – Červená Skala area against the 18th division SS Horst Wessel. Despite suffering a damaged engine, it **repulsed** all German attacks. It was pulled to Harmanec, where it was **abandoned** in a railway tunnel, the crew fighting on as a partisan detachment. Today, a replica of the train is displayed as a monument in a park next to the Zvolen castle.

QUESTIONS:

1. Akú výzbroj mali pancierované vlaky v druhej svetovej vojne?
2. Prečo sa pancierovým vlakom hovorilo aj „pevnosti na kolesách“?
3. Ktoré tri slovenské pancierové vlaky sa zúčastnili bojov SNP?

GLOSSARY

- **boiled down to** /bɔɪld daʊn tu/ – zredukované na (niečo)
- **drum magazine** /drʌm 'mæɡəzɪn/ – bubnový zásobník
- **depictions** /dɪ'pɪkʃənz/ – zobrazenia
- **railcars** /'reɪl,kɑːz/ – vozne
- **plating** /'pleɪtɪŋ/ – oplášťovanie
- **extensively** /ɪk'stensɪvli/ – značne, v rozsiahlej miere
- **flamethrowers** /fleɪm'θrəʊərz/ – plameňomety
- **tank turrets** /tæŋk 'tʃɜːts/ – tankové veže
- **mortars** /'mɔːtərz/ – minomety
- **latter** /'lætər/ – posledne menovaný
- **repulsed** /ri'pʌlst/ – odrazil
- **abandoned** /ə'bændənd/ – opustený.

plk. Mgr. Viktor Sabo, PhD.
generálny duchovný Ústredia ekumenickej
a pastoračnej služby OS a OZ SR

Výnimočných 80

Milí čitatelia našej Obrany, drahí spolubojovníci, zamestnanci, bratia a sestry.

Je to neuveriteľných a výnimočných 80 rokov od vypuknutia SNP. Z historických faktov obdivujeme slobodu Ducha vo vnútri človeka, ktorý sa postavil voči nepravde a zotročeniu vzťahujúcu sa a rozširujúcu sa nacizmu vo svete. Obdivujeme ľudí, ktorí boli ochotní ísť proti prúdu. Ich obdiv tkvel aj vo viere. Tej kresťanskej. Osobnej. Vo viere, ktorá je tiež položená v obeti Ježiša Krista na golgotskom kríži, aby sme mohli mať slobodu a nádej. Ježiš hovorí: „A poznáte pravdu a pravda vás vyslobodí“, Ev. Jána 8,32.

Veľa našich občanov povstalo do služieb Ducha. Podporovali a organizovali ich aj duchovní, kňazi. Kňazi v civilnom priestore, ale aj duchovní v uniformách. Ich odkaz je úžasný aj dnes pre nás. Je to naše, slovenské – jedinečné, národné – odvážne, povstanie – čin viery a odvahy. Kto pozná Božiu pravdu, ktorá ho vyslobodzuje, je odhodlaný za ňu povstať a bojovať. A prípadne nasadiť aj svoj život. Nezostaňme však len pri histórii. Budme aj my výnimoční... pri plnení služobných alebo pracovných povinností v našom rezorte obrany. Nezabúdajme na tých, ktorí povstali, odkaz ich výnimočnosti budujeme aj pre tých, čo prídu po nás. Naše budúce generácie. Tých 80 rokov je výnimočných. V jednom príbehu sa píše o kresťanovi, ktorý predstúpil po smrti pred Pána Boha. S veľkou hrdosťou mu ukázal ruky. „Pane, pozri sa, aké mám čisté ruky,“ povedal s hrdosťou. Pán Boh sa na neho usmial, ale v Jeho úsmeve bol trochu aj smútok. „To je pravda, ale sú také prázdne...“

My, chvála Pánu Bohu, máme ešte žijúcich účastníkov SNP. Tých, ktorí majú čisté srdcia. Je ich už len hŕstka. Vážme si ich.

Nezabúdajme v tomto svete na odkaz pravdy a slobody. Lásky k blížnemu, ktorá sa odohráva v srdci a potom povstane aj cez naše ruky a činy. Svet potrebuje tvoje srdce a ruky. Tak obetavo, ako pred osemdesiatimi rokmi, aj dnes.

Skupina lyžiarov OAP v Banskej Bystrici krátko pred vypuknutím SNP

Športovci v Povstaní

Zo 60-tisíc vojakov slovenskej armády sa po vyhlásení Povstania sformovala 1. československá armáda (ČSA). V nej nechýbala ani skupina armádnych športovcov.

Oddiel armádnych pretekárov (OAP) bol ustanovený 20. januára 1941. Po futbalovom a hokejovom odbore vznikli aj ľahkoatletický, jazdecký, plavecký, volejbalový, stolnotenisový, basketbalový, pästiarsky, lyžiarsky, cyklistický, tenisový, šermiarsky, šachový a vodácky. OAP sa výsledkami zaradil medzi popredné športové kluby Slovenska. V sezóne 1942/1943 bol vyhlásený za najlepší športový klub Slovenska, hoci nedisponoval ženskými družstvami.

Členmi OAP sa mohli stať len prezenčne slúžiaci športovci. Jedinou výnimkou boli príslušníci jazdeckého odboru, ktorí boli vý-

hradne dôstojníci. Pôsobili v ňom Ján Golian, Emil Prát, Mirko Vesel, Ján Straka, Július Nosko, Jozef Zadžora, Daniel Gonda, Alexander Korda, Ján Šimko a Mikuláš Ferienčík. Do Povstania sa zapojili aj funkcionári OAP a vedúci odborov OAP.

Oddiel armádnych pretekárov bol v čase vypuknutia SNP dislokovaný v Pezinku v kasárňach J. Holubyho, kam ho v lete 1944 premiestnili po bombardovaní Bratislavy. Len skupina lyžiarov staršieho ročníka bola na športovom sústreďení v Banskej Bystrici a časť mala krátkodobé povolenie na opustenie posádky. Tú v Pezinku ráno 30. augusta 1944 obkľúčili nemecké vojská.

Mjr. del. S. Sekuris, v roku 1944 podnáčelník Slovenského ľahkoatletického zväzu, bol veliteľom posádky v Brezne, neskôr zástupcom veliteľa II. taktickej skupiny, padol v SNP

**Prednosta administratívy OAP
kpt. P. Mudroch padol v SNP pod
Kriváňom v októbri 1944**

**Talentovaného lyžiara, príslušníka
OAP Jozefa Daňa zabili hitlerovci
na Ťatliakovej chate**

V kasárňach sa nenachádzali dôstojníci, tí boli ubytovaní v meste. V mužstve, ktoré bolo vyzbrojené len ľahkými zbraňami, zavládli panika a strach. Predpokladali, že ich Nemci odvedú do koncentračného tábora. Proti presile bola ozbrojená obrana samovraždou, preto sa mužstvo rozhodlo zložiť zbrane. Nemci prevzali stráženie kasární a zakázali ich opustiť. Útek sa podaril Tiborovi Lehotskému, Ondrejovi Ruskovi, Ladislavovi Hankesovi, Ondrejovi Chabanovi a ďalším. Všetci sa zapojili do SNP. Zvyšok športovcov z OAP bol premiestnený do Bratislavy. Tam bol oddiel rozpustený a jeho príslušníci boli prevelení k 1. pešiemu pluku tvoriacej sa Domobrany. Nariadením MNO č. 618362 – 3a – 1944 bola dňom 1. novembra 1944 zriadená futbalová jedenástka Domobrany (22 hráčov) a súčasne sa rozhodlo, že ďalšie odbory bývalého OAP nebudú vykonávať činnosť.

Nemalá časť príslušníkov OAP sa zapojila do SNP. Mnohí z nich boli ranení a museli ukončiť športovú kariéru. Pod Kriváňom v októbri 1944 padol prednosta administratívy OAP kpt. P. Mudroch. V septembri 1944 zahynul pri Hranovnici veliteľ lyžiarskej čaty OAP por. Ľudovít Huňor. Pri Svite padol lyžiar František Papp, lyžiar Jozef Daňo zomrel na Ťatliakovej chate v Roháčoch počas výsluchu. Neďaleko Vsetína padol mladý hokejista Miloš Javúrek.

Pred Povstaním sa vojenski športovci tešili mnohým výsadám. Slúži im preto ku cti, že si nevybrali ľahšiu cestu a pridali sa na stranu pravdy.

Peter Bučka

Foto: VHA

Por. Ľ. Huňor, vedúci odboru lyžovania (v plášti), padol v SNP pri Hranovnici

MIESTO PRE PSYCHOLÓGA

kpt. Mgr. Miroslav Michalčák
psychológ 2. brigády Vzdušných síl
OS SR Zvolen

Vojnoví veteráni

*„Tento národ zostane národom slobodných len
dovtedy, kým bude domovom odvážnych.“*

Elmer Davis

Vojnový veterán nie je len právnym pojmom v zákone, ale pre vojenské prostredie je najmä pojmom morálnym, ktorý predstavuje v prvom rade človeka, vojaka, službu, oddanosť, odvahu a hrdosť k uniforme.

Cesta novodobého vojnového veterána začína v myšlienke; myšlienke slúžiť svojej krajine, chrániť jej záujmy, jej občanov a v odvahe túto myšlienku realizovať prihlásením sa do Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Je to odvaha a odhodlanie, ktoré si zasluhuje našu najvyššiu pozornosť a úctu. Aj to sú dôvody, pre ktoré sa v rámci psychologickkej služby poskytuje vojnovým veteránom psychologická podpora a starostlivosť najmä v prípade ťažkostí, ktoré môžu súvisieť s vystavením extrémnej záťaži v rámci plnenia úloh v zahraničí. Psychologický servis sa vojnovým veteránom poskytuje prostredníctvom e-mailového, telefonického, alebo osobného psychologického poradenstva, ako aj zabezpečením nasledujúcej zdravotnej starostlivosti prostredníctvom odborného personálu vojenského zdravotníctva. Na konci svojej kariéry majú profesionálni vojaci možnosť prostredníctvom psychológa absolvovať prípravu na civilný trh práce, ktorá im umožní čo najlepšie využiť svoj potenciál a dlhoročné skúsenosti získané v uniforme.

Aj keď sa môže zdať, že odchod do civilu je definitívnou bodkou za vojenským životom, pre väčšinu „bývalých vojakov“ je to nepretrhnutá niť s priateľmi a kolegami, vojenskou službou a spomienkami. Hrdosť a vzťah k vojenskej uniforme sa nekončia zatvorením brány útvaru, tá im zostáva otvorená. Otvorené dvere vojnovým veteránom ponúka aj psychologická služba, ktorá je tu pre nich vždy, keď budú potrebovať podporu alebo odbornú psychologickú pomoc.

Blúza a plášť generála Viesta

V zbierkovom fonde Múzea Slovenského národného povstania sa nachádza množstvo predmetov viažucich sa k popredným osobnostiam dejín SNP. K najhodnotnejším predmetom nepochybne patria predmety súvisiace s armádnym generálom Rudolfom Michalom Viestom.

Jednou z primárnych úloh slovenských múzeí je zachovávať historicky významné predmety viažuce sa k jednotlivým časovým obdobiam našich dejín. Najmä osobné veci popredných historických osobností sú vzácnym dobovým dokladom a spojením minulosti a súčasnosti. Jedným z nich je aj Rudolf Viest.

Generál do nepohody

Narodil sa 24. septembra 1890 v Revúcej a jeho rodina mala podiel na pestovaní slovenského národného povedomia v čase silnej maďarizácie. Koniec koncov jeho starý otec Gustáv bol richtárom Revúcej a podieľal sa aj na vytvorení prvého slovenského gymnázia. Po smrti otca sa rodina odsťahovala za bratom Ivanom do Budapešti, aby mohli aj ostatní súrodenci vyštudovať. Rudolf tu vyštudoval Vyššiu priemyselnú školu a po krátkom zamestnaní bol povolaný do jednoročnej vojenskej služby v roku 1911. V roku 1914 po mobilizácii nastúpil do rakúsko-uhorskej armády, ale už 24. novembra padol do zajatia pri Krakove. V roku 1915 sa pridáva k srbskej armáde, kde je neskôr aj ranený. Po zotavení sa v roku 1917 dostáva do formujúcich sa československých jednotiek v cárskom Rusku. V roku 1920 sa vracia domov ako legionár a v roku 1921 sa dostáva do novej československej armády ako dôstojník z povolania. Mobilizácia v septembri 1938 zastihla gen. Viesta v Košiciach, kde bol od 1. decem-

bra 1937 zástupcom veliteľa VI. zboru. Po mníchovskom diktáte 30. septembra 1938 na základe rozkazu sa presunul cez České Budějovice do Soběslavi, kde bolo určené veliteľstvo jeho zboru.

Vyhlasenie samostatného Slovenského štátu v roku 1939 bolo pre generála ďalším ťažkým úderom. Ešte pred zasadnutím Slovenského snemu 14. marca 1939 spolu s Jankom Jesenským,

Jozefom Gregorom Tajovským a ďalšími čs. legionármi vypracoval pre snem memorandum, v ktorom protestoval proti spôsobu vyhlásenia samostatného štátu. Hoci vedel, že vývoj už nebude môcť ďalej ovplyvniť. Preto koncom augusta 1939 odišiel na služobnú cestu do Maďarska, z ktorej sa už nevrátil, a cez Južosláviu sa dostal do Francúzska.

Neskôr, hoci ho Vojenský súd v Bratislave odsúdil na trest smrti za dezerciu, osobne sa podieľal na formovaní čs. vojenských jednotiek vo Francúzsku. Po porážke Francúzska boli naše jednotky postupne presunuté do Veľkej Británie a v Londýne sa Viest kontaktoval s Benešom. Neskôr bola čs. vláda uznaná za regulárnu súčasť odbojových akcií. Udalosť, ktorá k tomu výraznou mierou prispela, bolo napadnutie ZSSR Nemeckom v júni 1941. Krátko potom Veľká Británia prišla s ponukou vytvorenia štátov širokej protifašistickej koalície, čo urýchlilo ako jediný možný variant boja proti fašizmu, aj uznanie čs. vlády na čele s Benešom. Od tohto okamihu mohol opäť Beneš vykonávať funkciu prezidenta. V takejto situácii sa podieľal Viest na organizovaní jednotiek vo Veľkej Británii. Podrobne pritom sledoval situáciu na frontoch druhej svetovej vojny a písal si vlastný denník o týchto udalostiach, ktorý bol posmrtné aj uverejnený.

Povstalecký veliteľ

Začiatok Slovenského národného povstania ho zastihol v Moskve, kam v druhej polovici augusta 1944 odletel z Londýna s československou vládnuou delegáciou. Po utvorení 1. československej

armády na Slovensku bol na základe rozhodnutia prezidenta Beneša a na návrh ministra národnej obrany zo 6. septembra 1944 menovaný za jej veliteľa. Na povstaleckom území vyvíjal nadmernú aktivitu pre to, aby zastavil postup nepriateľských jednotiek do vlasti, ale situácia sa nevyvíjala priaznivo. Po obsadení Banskej Bystrice nemeckými jednotkami 27. októbra sa povstalecké velenie stiahlo na Donovaly. Prechod cez úbočia horských masívov a zákutí nebol ľahký. Nakoniec Viest spolu s Golianom prišli po preskúmaní situácie 2. novembra do obce Pohronský Bukovec, kde si chceli oddýchnuť. Vtedy ešte netušili, že celú oblasť mali Nemci dopredu dobre zmapovanú a dokonale obkľúčenú. Dňa 3. novembra ich zajali nemecké jednotky a odviekli z dediny najprv do Banskej Bystrice a potom do Bratislavy, kde ich osobne vypočúval vrchný veliteľ nemeckých okupačných jednotiek na Slovensku gruppenführer SS H. Höfle. I v týchto ťažkých situáciách sa správali obidvaja generáli statočne. Pri výsluchoch často opakovali, že veria v porážku fašizmu. Neskôr boli prevezení do Berlína na Hlavný ríšsky úrad pre bezpečnosť a tam ďalej vypočúvaní. Krátko na to boli odsúdení na trest smrti. Miesto ich likvidácie nie je doteraz známe.

V otvorenom depožitári

V zbierke Múzea SNP sa okrem vyznamenaní generála Viesta nachádza aj niekoľko predmetov oblečenia, ktoré nosil počas druhej svetovej vojny a Povstania. Napríklad čs. dôstojnícka vojenská blúza modernejšieho strihu s otvoreným golierom používaná exilovými jednotkami počas druhej svetovej vojny. Strih blúzy vychádza zo smeru vydávaných MNO vo Veľkej Británii a líši sa, samozrejme, od strihu dôstojníckych uniforiem používaných počas existencie Slovenského štátu (1939-1945). Na uniforme sú československé hodnostné dištinkcie predovšetkým s päťcípymi hviezdami a prekríženými mečmi na náplečníkoch a pripnutým jedným zlatým gombíkom. Viest ako divízy generál mal hviezdy dve. Pod blúzou sa nosila košeľa s kravatou vo farbe rovnošaty. Materiál rovnošaty je česaná priadza (vlňa), ktorá bola zároveň aj najdostupnejším materiálom pre spojenecské jednotky predovšetkým vo Veľkej Británii. Štandardnou farbou bola khaki, ktorá je na Viestovej uniforme značne vyblednutá a pôvodná sa zachovala len pod chlopňami vreciek a v ich vnútri. Na horných chlopniach otvoreného goliera je vyobrazená štylizovaná lipová rato-

V zbierke Múzea SNP sa okrem vyznamenaní generála Viesta nachádza aj niekoľko častí oblečenia, ktoré nosil počas druhej svetovej vojny a Povstania. Napríklad čs. dôstojnícka vojenská blúza a vojenský plášť.

leš s kvetmi s tromi listami. Je vyšitá na výložkovom súkne karminovej farby. Všetky gombíky sú zlatej farby, tradičná farba najvyšších dôstojníkov. Zlaté obšitie lipových ratolestí, hviezd a mečikov je už značne opotrebované.

Fochov ročník

Veľmi pekne zachovaný je absolventský odznak na verejnú prezentáciu dosiahnutého vzdelania. MNO vo februári 1924 zaviedlo Pamätný odznak pre diplomovaných dôstojníkov generálneho štábu, absolventov pražskej „Válečné školy“. Odznak oválneho tvaru je zhotovený z neoxidujúceho striebra a je čiastočne emailovaný. Jeho základom je vavrínovo-lipový veniec s červenou smaltovanou doštičkou v strede, na ktorom leží dvojchvostý český lev so srdcovým štítkom slovenského znaku. Zodpovedal malému štátnemu znaku ČSR. Pod vencom sa nachádza skrížený meč a palcát ovinutý stuhou s vyrytým rokom absolvovania a názvom ročníka: „Fochův ročník“. Odznak udeľoval náčelník Hlavného štábu brannej moci na návrh veliteľa školy a absolventi ho nosili na pravom náprsnom vrecku blúzy. Zachované, aj keď značne vyblednuté, sú aj stužkové označenia a vyznamenania. Vcelku dobre rozoznateľný je Československý vojnový kríž 1914-1918, Rad Čestnej légie V. stupňa, Francúzsky vojnový kríž, Československý vojnový kríž, Československá vojenská medaila za zásluhu, Československý Rad Sokola s mečmi, Československá medaila víťazstva a ďalšie. Autenticnosť blúzy a vyznamenaní potvrdzujú predovšetkým dobové fotografie a doklad o prevode vlastníctva z Ústavu dejín KSS v Bratislave z roku 1957. Jej získanie do vlastníctva ústavu je momentálne v priebehu skúmania. V súčasnosti je blúza vystavená v expozícii Múzea SNP.

Plášť generála Viesta získalo Múzeum SNP v rovnakom čase ako blúzu. Strihovo ide o vojenský plášť vychádzajúci z francúzskeho a britského vzoru, používaný prevažne exilovými jednotkami vo Francúzsku a Veľkej Británii, upravený podľa potrieb ministerstva národnej obrany v exile. Na golieroch sú našité generálske výložky s lipovými ratolesťami s tromi lístkami. Náplečníky sú rovnako ako na blúze s dvoma hviezdami a prekríženými mečmi. Na plášti je päť párov väčších gombíkov určených na zapínanie na prednej strane a tri na zadnej strane. Na rukávoch sa nachádzajú dva páry menších gombíkov. Všetky sú zlatej farby. Plášť je momentálne vystavený v otvorenom depožitári Múzea SNP.

Mgr. Juraj Lepiš, PhD.
Múzeum SNP

Prečo sa Povstanie začalo

29. augusta 1944

Nemecký vyslanec na Slovensku H. E. Ludin 24. augusta 1944 v správe Zahraničnému úradu v Berlíne oznámil, že „po konzultácii s príslušnými miestami, najmä s prezidentom dr. Tisom“ požiadal nemeckého generála pri slovenskom ministerstve národnej obrany F. Schliepera, „aby zariadil premiestnenie niekoľkých nemeckých jednotiek na slovenské územie“.

Rozhodnutie

Operačné oddelenie hlavného veliteľstva nemeckej brannej moci už 25. augusta nemeckého generála pri slovenskom ministerstve národnej obrany informovalo, že vývoj situácie v juhovýchodnom priestore a narastajúca činnosť partizánov na Slovensku si „vyžadujú, aby sa nemecké oddiely preložili na Slovensko“. Generál Schlieper potom 26. augusta vyslancovi H. Ludinovi oznámil, že od 28. augusta možno rátať s príchodom nemeckých jednotiek do priestoru Púchov – Malacky – Stupava. Večer 28. augusta Ludin Zahraničnému úradu v Berlíne odoslal správu o stretnutí s prezidentom Tisom, ku ktorému došlo o 14. hodine toho dňa. Podľa obsahu tejto správy prezidentovi Tisovi oznámil, že rozvoj partizánskeho hnutia už nedovoľuje ďalšie otáľanie nemeckej strany a preto „je potrebné okamžite premiestniť nemecké vojenské jednotky na Slovensko a nasadiť ich proti partizánom“. Okrem toho Tisovi navrhol ihneď demobilizovať nespoľahlivé slovenské vojenské jednotky, s čím prezident „v zásade súhlasil“. Vyčlenené nemecké sily sa podľa Ludina mali sústrediť v priestore Púchova a Žiliny pravdepodobne už 29. augusta a vzápätí mali byť nasadené na ochranu železničnej trate Trenčín – Čadca a hlavnými silami v priestore Martina.

Ešte v priebehu 28. augusta sa s obsahom rozhovoru Ludina s Tisom zao-

berala slovenská vláda, ktorá vzala na vedomie príchod nemeckých okupačných jednotiek. Popri iných s tým súvisiacich opatreniach zároveň vyslovila súhlas s vyhlásením celého územia štátu za pole podľa zákona o obrane štátu a nariadila preskúmať možnosť sankcií proti príbuzným vojenským zbehov, ako aj civilných osôb, ktoré sa pridali k partizánom.

Príchod

Ludinom predpokladaný termín príchodu nemeckých okupačných jednotiek na Slovensku sa ukázal správny. V predpoludňajších hodinách 29. augusta na Slovensko cez Vlársky a Jablunkovský priesmyk vstúpili prvé jednotky bojovej skupiny plk. Conrada von Ohlena a plk. Stephana Junca, ktoré od 4. septembra pôsobili ako 178. divízia pancierových granátnikov Tatra. Večer toho istého dňa operačné oddelenie veliteľského štábu Hlavného veliteľstva nemeckej brannej moci príslušným veliteľstvám a úradom oznámilo správu: „Počnúc 29. 8. večer sa prechodne so súhlasom slovenského prezidenta obsadzuje slovenské štátne územie nemeckým vojskom. ... Pre nasadenie sa navrhuje 10 000 – 15 000 hláv, z ktorých po skončení operácie (podľa odhadu asi jeden týždeň) najväčšia časť má zasa odťahnúť, zatiaľ čo ako okupačné vojsko sa predvída sila najviac 3 000 hláv.“ Ako ukázali udalosti odohrávajúce sa na Slovensku v nasledujúcich dvoch

mesiacoch, tieto kalkulácie výrazne podcenili silu odboja na Slovensku.

Mjr. del. Jozef Dobrovodský

Prvý boj

Do boja s prichádzajúcimi okupačnými jednotkami 29. augusta ako prví vstúpili vojaci žilinskej posádky pod velením mjr. Jozefa Dobrovodského, ku ktorým sa

v boji pri Stráňavách pridali partizáni z 1. partizánskej brigády M. R. Štefánika. O 19. hodine toho istého dňa minister obrany gen. F. Čatloš v rozhlasovom prejave vyzval armádu a obyvateľstvo, aby „v nemeckom vojsku, ktoré prechádza Slovenskom, videli našich priateľov“, ktorí prišli, „aby nám pomohli zložiť zákerného nepriateľa“. O tri hodiny neskoršie, na príkaz prezidenta J. Tisa, generálny inšpektor armády gen. A. Pulanich vydal písomný rozkaz nariaďujúci jednotkám slovenskej armády, aby príchod nemeckých vojsk nepovažovali za obsadenie, nekládli im odpor a boli im nápomocné pri likvidácii partizánov.

Prísaha

Po Čatlošovom rozhlasovom prejave veliteľ ilegálneho Vojenského ústredia pplk. J. Golian vydal rozkaz na branný odpor armády. O tri dni neskôr sa v dôvernom rozkaze k vykonaniu prísahy príslušníkov povstaleckej armády v súvislosti s touto skutočnosťou konštatovalo: „Dňom 29. augusta 1944, keď nemecké okupačné vojská prekročili slovenské hranice, aby previedli vojenské obsadenie Slovenska, bola dovŕšená miera trpezlivosti uvedomelých a nezapredaných synov slovenského národa. Statoční a zbraneschopní vojaci chopili sa svojich zbraní, aby sa votrelcom postavili so všetkou svojou rozhodnosťou na odpor.“ Tak sa začalo Povstanie, v priebehu ktorého povstaleckí vojaci spoločne s partizánmi v tyle nemeckých frontových vojsk vzdorovali okupačným jednotkám po dobu 61 dní.

doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc.

Vojenský historický ústav

Vystrojovanie dobrovoľníkov v kasárňach v Banskej Bystrici

Pamätná medaila Radu SNP

Rad SNP I. triedy

Rad Slovenského národného povstania

Rad Slovenského národného povstania (v dobovom pravopise „Rád“) vznikol nariadením Slovenskej národnej rady č. 102/1945 z 23. augusta 1945.

Bol určený československým občanom, ktorí sa významným spôsobom zapojili do odboja proti nemeckým okupantom počas SNP a preukázali vynikajúce bojové, veliteľské a organizačné schopnosti, a to aj za cenu ohrozenia či straty vlastného života.

Tri vyznamenania

Vyznamenanie sprvu udeľovalo predsedníctvo SNR. Od 15. apríla 1948 ho prepožičiaval prezident. Od 18. januára 1949 ho bolo možné udeliť aj cudzím štátnym príslušníkom a vojenským jednotkám. Uznesením vlády z 12. júla 1949 bolo udeľovanie Radu SNP ukončené. Pri príležitosti 20. výročia SNP ho ešte prepožičali niektorým obciam. Držiteľom sa udeľovalo bezplatne, po ich smrti zostávalo v úschove pozostalých.

Rad sa delil na I. a II. triedu a Pamätnú medailu. Rad SNP I. triedy predstavovala strieborná pozlátená medaila kruhového tvaru s priemerom 36 mm a udelili ju 1 236 osobám. Pôvodne ich malo byť len tisíc. Kremnická mincovňa na výrobu ďalších kusov použila medaily Radu SNP II. triedy. Rad SNP II. triedy tvorila strieborná medaila tvarovo a rozmerovo identická s medailou I. triedy. Rad SNP II. triedy udelili aj občanom Francúzska (130), Sovietskeho zväzu (225), Spojených štátov (31), Bulharska

(84), Poľska (16), Rumunska (5) a Juho-slávie (3). Pamätná medaila Radu SNP sa razila z bronzu a celkovo ňou vyznamenali 31 356 osôb.

Rad partizánskeho veliteľa

Rad SNP I. triedy s číslom 167 udelili 23. februára 1948 nadporučíkovi Vasilovi Mohoritovi. Bol veliteľom partizánskeho oddielu Borkaňuk, neskôr príslušníkom 1. čs. armádneho zboru v ZSSR. Rodák z dnešnej Zakarpatskej Ukrajiny po ukončení štúdií narukoval v roku 1937 do Zvolena. Po rozpade Československa sa vrátil domov. 1. októbra 1939 na území okupovanom Maďarskom ho opätovne povolali do armády, dezertoval však a prešiel do ZSSR. Bol zatknutý a internovaný v gulagu. Začiatkom roku 1942 sa prihlásil do formujúcej sa čs. vojenskej jednotky v Buzuluku, kam sa dostal až začiatkom júna 1943. V januári 1944 ho premiestnili do Jefremova, kde sa formovala 2. čs. paradesantná brigáda. Stal sa veliteľom čaty. Po výcviku diverznej činnosti bol ako príslušník jednotky Borkaňuk začiatkom leta 1944 letecky vysadený severozápadne od Humenného. Jednotka vykonávala spravodajskú, prieskumnú a diverznú činnosť. Po priblížení sa vojsk Červenej armády sa k nej oddiel pripojil. Podporu Mohorita pôsobil v radoch 1. čs. armádneho zboru. V bojoch o Liptovský

Mikuláš bol ťažko ranený. Po návrate z liečenia absolvoval dôstojnícku školu, pracoval na ministerstve národnej obrany, neskôr ako náčelník okresnej vojenskej správy v Kráľovskom Chlmcí a Košiciach. Pôsobenie v radoch ČSLA ukončil v hodnosti plukovníka.

Medaila plukovníka Kudzeja

Pamätnú medailu Radu SNP získalo Vojenské historické múzeum darom 10. mája 2005 ako pozostalosť po niekdajšom poslancovi Snemovne ľudu Federálneho zhromaždenia ČSSR plukovníkovi Michalovi Kudzejovi. Na jar 1944 zbehol z pešieho pluku v Trebišove a pripojil sa k partizánskeму oddielu Pugačov. Po jeho prechode k sovietskej Červenej armáde vstúpil v septembri 1944 k 1. čs. armádnemu zboru v ZSSR. Najskôr bol príslušníkom 1. čs. samostatnej tankovej brigády, potom sa stal veliteľom čaty 3. čs. samostatnej brigády. V bojoch o kótu 532 Obšár pri Nižnom Komárniku bol ťažko ranený. Po odchode z armády v roku 1946 sa stal členom KSS a zastával mnohé stranícke funkcie. V roku 1973 zahynul pri havárii vojenského lietadla An-24 v okolí poľského letiska Szczecin-Goleniów.

Mgr. Peter Holík

Vojenský historický ústav – Vojenské historické múzeum, múzejné oddelenie Svidník

Foto: autor

CHRÁŇME SI MIER, **RODIL SA ŤAŽKO**

PRÍĎTE DO BANSKEJ BYSTRICE

29. augusta 2024 • Park pod Múzeom SNP

PROGRAM:

09.00 h	Otvorenie areálu, sprievodný program pre verejnosť
10.00 h	Pietny akt kladenia vencov / hlavné pódium, priamy prenos
11.00 h	Slávnostný program, príhovory hostí, kultúrne vystúpenia / hlavné pódium
14.00 h	Hudobný program / hlavné pódium
15.30 h	Slávnostná vojenská prísaha / Štefánikovo nábrežie
17.30 h	Veľkolepá vojenská prehliadka
20.30 h	Galaprogram s ohňostrojom / hlavné pódium

